

Türkiye

YILLIK EKONOMİK RAPOR 2023

YILLIK EKONOMİK RAPOR

2023

İÇİNDEKİLER

I. KÜRESEL EKONOMİK GELİŞMELER	9
A. Küresel Ekonomik Görünüm	10
1. Küresel Büyüme ve Ticaret	10
2. Gelişmiş Ülkeler	12
3. Gelişmekte Olan Ülkeler	13
4. Enflasyon ve Emtia Fiyatları	15
5. Finansal Piyasalar	16
B. Küresel Riskler	18
II. BÜYÜME	21
A. Harcamalar Yönünden GSYH	21
B. Üretim Sektörleri Yönüyle GSYH	22
C. Ekonomik Aktiviteye İlişkin Temel Göstergeler	23
1. Arz Yönü Göstergeler	23
2. Talep Yönü Göstergeler	24
3. Yatırım Göstergeleri	25
III. İŞGÜCÜ PİYASASI	29
A. İşgücü Göstergeleri	29
B. İşgücü Piyasasında Yapısal Göstergeler	30
1. Sektörlere Göre İşgücü Göstergeleri	30
2. İşgücü Piyasasında Esneklik	31
3. Kadınların İşgücüne Katılımı	31
4. Kayıt Dışı İstihdam	31
IV. KAMU MALİYESİ	35
A. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri	35
1. Bütçe Dengesi	35
2. Bütçe Giderleri	36
3. Bütçe Gelirleri	37
B. Genel Devlet Dengesi	38
C. Kamu Borç Dinamikleri	39
1. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku	39
2. Kamu Net Borç Stoku	39
3. Merkezi Yönetim Borç Stoku	39
a. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku	40
b. Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku	40
V. ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI	43
A. Enflasyon	45
1. TÜFE ve Yİ-ÜFE Görünümü	45
2. Gıda Enflasyonu	47
3. Enerji Enflasyonu	48
4. Hizmet Enflasyonu	48
5. Çekirdek Enflasyon	49
6. Yİ-ÜFE	50
B. Para Politikası	50
VI. YURT İÇİ FINANSAL PİYASALAR	55
A. Risk Primi	55
B. Hisse Senedi ve Tahvil-Bono Piyasaları	56

1. Borsa Endeksi.....	56
2. Tahvil Faiz Oranları.....	56
3. Yabancı Yatırımcıların Payları	57
C. Döviz Piyasası.....	57
D. Bankacılık Sektörü.....	57
 VII. ÖDEMELER DENGESİ	63
A. Cari İşlemler Hesabı	63
1. Cari İşlemler Dengesi.....	63
a. Dış Ticaret Dengesi.....	64
b. Hizmetler Dengesi, Gelir Dengesi ve Cari Transferler	69
2. Sermaye ve Finans Hesabı	70
B. Reel Efektif Döviz Kuru	71
C. Dış Finansman	72
VIII. Temel Ekonomik Göstergeler.....	75
KAYNAKÇA	77

ŞEKİLLER DİZİNİ

I. KÜRESEL EKONOMİK GELİŞMELER

Şekil 1: Küresel Büyüme	11
Şekil 2: Gelişmiş Ülkelerde Büyüme	12
Şekil 3: Fed Bilançosu ve Politika Faiz Oranı	13
Şekil 4: Avro Bölgesi Büyümesi Politika Faizi ve Bilanço Büyüklükleri.....	13
Şekil 5: Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme	14
Şekil 6: Brezilya, Hindistan ve Çin Büyümesi	14
Şekil 7: Enflasyon (TÜFE)	15
Şekil 8: Emtia Fiyatları Endeksi	16
Şekil 9: Gelişmiş Ülke Faiz Oranları	16

II. BÜYÜME

Şekil 1: GSYH Büyüme Oranları	21
Şekil 2: GSYH Büyümesine Katkılar (Harcama YönüylePuan)	22
Şekil 3: GSYH Büyümesine Katkılar (Üretim Sektörü Yönüyle)	22
Şekil 4: Sanayi Üretim Endeksi	24
Şekil 5: Kapasite Kullanım Oranı ve PMI	24
Şekil 6: RKGE	24
Şekil 7: Perakende Satış Hacim Endeksi	25
Şekil 8: Yatırım Göstergeleri	25

III. İŞGÜCÜ PİYASASI

Şekil 1: İşgücü Piyasasında Temel Göstergeler (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış)	29
Şekil 2: İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranı (Mevsimsellikten Arındırılmış)	29
Şekil 3: Sektörlerin Payı	30
Şekil 4: Sektörel İstihdam Değişimi	30
Şekil 5: Kısmi Zamanlı Çalışan Oranı.....	31

Yıllık Ekonomik Rapor 2023

Şekil 6: OECD Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	31
Şekil 7: Kayıt Dışı İstihdam Oranı	32
IV. KAMU MALİYESİ	
Şekil 1: Merkezi Yönetim Bütçesi.....	35
Şekil 2: Merkezi Yönetim ve Genel Devlet Dengesi	35
Şekil 3: Genel Devlet Borçlanma Gereği	39
Şekil 4: AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku	39
Şekil 5: Kamu Net Borç Stoku	39
Şekil 6: Merkezi Yönetim Borç Stoku	40
Şekil 7: Merkezi Yönetim Borç Stokunun Yapısı	40
Şekil 8: Toplam İç Borç Çevirme Oranı	40
Şekil 9: İç Borçlanmanın Vade Yapısı.....	40
V. ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI	
Şekil 1: Yıllık TÜFE ve Yİ-ÜFE Enflasyonu Oranları.....	47
Şekil 2: TÜFE- Döviz Kuru Sepeti	47
Şekil 3: Yıllık Enflasyona Katkılar	47
Şekil 4: Yıllık Enflasyon Beklentileri.....	47
Şekil 5: Gıda ve Alt Kalemlerde Yıllık Enflasyon	48
Şekil 6: Enerji Fiyatları Yıllık Enflasyonu	48
Şekil 7: Hizmet ve Alt Kalemlerde Yıllık Enflasyon	49
Şekil 8: Çekirdek Enflasyon ve Döviz Kuru	50
Şekil 9: Yİ-ÜFE ve Döviz Kuru	50
Şekil 10: TCMB Faiz Oranları	52
VI. YURT İÇİ FİNANSAL PİYASALAR	
Şekil 1: 5 Yıllık CDS Primi	56
Şekil 2: Borsa Endeksi	56
Şekil 3: Tahvil Faiz Oranları	56
Şekil 4: Yurt Dışı Yerleşiklerin Hisse Senedi ve Tahvil-Bono Piyasalarındaki Payları	57
Şekil 5: Döviz Kurları	57
Şekil 6: Döviz Kuru Oynaklığı	57
Şekil 7: Kredi Büyüme Oranları	58
Şekil 8: Kredi Faiz Oranları	59
Şekil 9: Kredi ve Mevduat Büyüme Oranları	59
Şekil 10: Tahsili Gecikmiş Alacak Oranı	59
Şekil 11: Kârlılık Oranları	59
Şekil 12: Sermaye Yeterlilik Rasyosu	60
VII. ÖDEMELER DENGESİ	
Şekil 1: Enerji ve Altın Hariç Cari İşlemler Dengesi (yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)	64
Şekil 2: Petrol Fiyatları (brent, dolar) ve Enerji Açığı (milyar dolar)	64
Şekil 3: Altın Dış Ticareti (yıllıklandırılmış, milyar dolar)	64
Şekil 4: Dış Ticaret Miktar Endeksleri (6 aylık hareketli ortalama yüzde değişim)	65
Şekil 5: Dış Ticaret Birim Değer Endeksleri (6 aylık hareketli ortalama yüzde değişim).....	66
Şekil 6: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (yıllıklandırılmış, yüzde).....	66

Şekil 7: Turist Sayısı ve Seyahat Gelirleri (yıllıklandırılmış, milyon kişi, milyar dolar).....	69
Şekil 8: Cari Açığın Finansmanı (yıllıklandırılmış, milyar dolar).....	71
Şekil 9: UYP İstatistiklerine Göre TCMB Rezervleri (milyar dolar)	71
Şekil 10: Reel Efektif Döviz Kuru	71
Şekil 11: Borçlulara Göre Brüt Dış Borç Stoku	72

TABLOLAR DİZİNİ

III. İŞGÜCÜ PİYASASI

Tablo 1: İşgücü Göstergeleri.....	30
-----------------------------------	----

IV. KAMU MALİYESİ

Tablo 1: Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	36
Tablo 2: Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	37
Tablo 3: 2023 Yılında Gerçekleştirilen Yurt Dışı Tahvil İhraçları	41

VI. YURT İÇİ FİNANSAL PİYASALAR

Tablo 1: Bankacılık Sektörü Temel Verileri	58
--	----

VII. ÖDEMELER DENGESİ

Tablo 1: İhracatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar)	66
Tablo 2: Ülke Gruplarına Göre İhracat (milyon dolar).....	67
Tablo 3: İthalatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon dolar).....	68
Tablo 4: Ülke Gruplarına Göre İthalat (milyon dolar).	69
Tablo 5: Sermaye Dengesi (milyon dolar)	70

I.

KÜRESEL

EKONOMİK GELİŞMELER

I. KÜRESEL EKONOMİK GELİŞMELER

Küresel ekonomik aktivitedeki toparlanma 2022 yılında bir önceki yıla göre ivme kaybederek devam etmiştir. Küresel düzeyde ayrişan para politikaları ve geopolitik gerilimler iktisadi faaliyetin ülkeler düzeyinde farklılaşmasına yol açmıştır. Rusya-Ukrayna savaşının ortaya çıkmasıyla küresel enerji ve gıda fiyatları başta olmak üzere emtia fiyatlarında gözlenen yükselişler ülkelerde hane halkları ve firmalar üzerinde baskı unsuru oluştururken tedarik sorunlarının azalması, alınan önlemlerle enerji fiyatlarının zirve seviyelerden dönmesi ve gelişmekte olan ülkelerin katkısıyla küresel ekonomide toparlanma yaşanmıştır.

2023 yılının ilk yarısı, düşen enerji fiyatları ve Çin ekonomisinin gecikmeli de olsa toparlanması etkisiyle önceki beklentilere kıyasla sınırlı da olsa daha ilimli iktisadi faaliyeti beraberinde getirmiştir. Ancak, küresel ölçekte dirençli hale gelen enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para politikaları nedeniyle iktisadi faaliyetin dünya ölçüğünde durgun seyrettiği ve ülkeler arasında dengeli olmadığı görülmektedir. ABD Merkez Bankası (Fed) 2022 yılının ilk çeyreğinden başlayarak 2023 yılının ikinci çeyreği sonuna kadar politika faizini aralıksız yükseltirken Avrupa Merkez Bankası (AMB) bir süre gecikmeli de olsa bu süreçte faiz artışlarıyla eşlik etmiştir. Birçok ülkenin finansal koşulları sıkıştırması küresel ekonominin yavaş büyümeye ve kati enflasyonu bir arada tecrübe etmesine neden olmuştur.

Söz konusu gelişmeler önümüzdeki dönemlerde küresel çapta ilimli yavaşlama bekentilerini desteklemektedir. Nitekim sık frekanslı ölçü verilerin bir kısmı ekonomik aktivitede zayıflamaya işaret etmektedir. ABD ekonomisinin 2023 yılının ilk yarısında yavaşlamış olması ve Çin'in emlak sektöründe kronikleşen finansal sorunlar yaşaması, küresel ilimli yavaşlama bekentilerini güçlü tutmaktadır. Diğer taraftan, sıkı para politikalarının küresel enflasyonu ne ölçüde düşürebileceği bellişsizdir. Güncel veriler küresel düzeyde enflasyonun hala direncini koruduğunu göstermektedir.

Bu koşullar altında 2022 yılında yüzde 3,5 oranında büyüyen küresel ekonominin, 2023 yılında yüzde 3,0 ve 2024 yılında yüzde 2,9 büyümeye oranyla yavaşlayan bir görünüm arz edeceği tahmin edilmektedir. 2022 yılında yüzde 2,6 büyüyen gelişmiş ekonomilerin sıkılaşan finansal koşullar ve azalan talep nedeniyle IMF tahminlerine göre 2023 yılında yüzde 1,5 ve 2024 yılında yüzde 1,4 oranında büyümeleri beklenmektedir. 2023 yılında ABD'nin yüzde 2,1 ve Avro Bölgesinin yüzde 0,7 büyümesi öngörülmektedir.

2022 yılında yüzde 4,1 büyümeye kaydetmiş olan yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde ise 2023 yılının ikinci yarısında ekonomik faaliyetin kısmen yavaşlaması bekentisiyle birlikte bu ülke grubunun 2023 yılında yüzde 4,0 oranında büyümesi öngörülmektedir. Söz konusu yilda yükselen ve gelişmekte olan ülkeler grubunun, yüzde 5,0

büyümesi beklenen Çin'in ve yüzde 6,3 oranında büyümeye beklenen Hindistan'ın öncülüğünde performans göstereceği beklenmektedir. Bununla birlikte, anılan ülke grubu için 2024 tahmini değiştirmeyecek yüzde 4,0 seviyesindedir. 2024 yılında Çin'in yüzde 4,2, Hindistan'ın yüzde 6,3 oranında büyümeye öngörülmektedir.

Küresel mal ve hizmet ticaret hacmi jeopolitik gerilimlere rağmen 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,1 artmıştır. 2023 yılında ise küresel ekonomik aktivitedeki yavaşlamaya paralel olarak dünya ticaret hacminde görece yavaşlama gerçekleşeceği beklenmektedir. Küresel ticareti sınırlayan jeopolitik gerginlikler, enerji sorunları ve tedarik zinciri kısıtları nedeniyle dünya mal ve hizmet ticaret hacminin 2023 yılında yüzde 0,9 büyümesi, 2024 yılında ise ivme kazanarak yüzde 3,5 oranında artması öngörülmektedir.

Gelişmiş ekonomilerde işsizlik oranı, salgın sonrasında azalış eğilimine girerek 2022 yılında yüzde 4,5'e gerilemiş ve küresel toparlanmayı yansımıştır. 2023 yılında gelişmiş ekonomilerde yüzde 4,4 işsizlik oranı beklenmektedir. 2024 yılında olası küresel yavaşlamanın küresel işsizlik oranında yukarı yönlü baskı yapabileceği ve gelişmiş ülkelerde işsizliğin yüzde 4,6'ya yükselmesi öngörülmektedir.

Para politikasında sıkışma ve küresel yavaşlama beklenileri ile emtia fiyat artışları hız kesmiştir. Nitekim yakıt dışı emtia grubu fiyatları 2022 yılında ortalama yüzde 7,9 artış kaydederken 2023 yılında yüzde 6,3 azalış göstermesi beklenmek-

tedir. Jeopolitik sorunlar, gıda ve enerji grubu fiyatlarının salgın öncesine göre yüksek seviyelerde kalmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, 2022 yılında yüzde 39,2 oranında artan petrol fiyatlarının yıllık olarak 2023'te yüzde 16,5 ve 2024'te yüzde 0,7 azalması beklenmektedir.

Küresel finansal koşulların sıkıştığı ve Rusya-Ukrayna savaşı ile diğer jeopolitik gerilimlerin devam ettiği bir ortamda yaşanan belirsizliklerin çeşitli riskleri tetiklediği düşünülmektedir. Küresel düzeyde sıkı uygulanan para politikaları toplam talebi kısmak suretiyle küresel büyümeyi sınırlırmaktadır. Sıklaşan küresel para politikalarına rağmen küresel ölçekte enflasyon kalıcı olmaya devam etmektedir. Küresel ekonomide yumuşak bir inişle yavaşlama süreci kaçınılmaz görülmektedir. Aynı zamanda, ABD-Çin eksenli ticaret gerilimleri ve diğer jeopolitik gerilimler ve iklim değişikliği ile doğal afetler gibi riskler de bulunmaktadır.

A. Küresel Ekonomik Görünüm

1. Küresel Büyüme ve Ticaret

2022 yılından itibaren küresel salgının etkisini kaybetmesi ve iyileşen tedarik zincirleri küresel ekonomide toparlanmanın devamına katkı sağlamıştır. Kovid-19 salgını yönetilebilir bir sağlık sorununa dönüşmüştür, ortaya çıkan yeni varyantlar sosyal hareketliliği engelleyecek boyuta ulaşmamış, özellikle sağlık önlemlerinin yaygın olduğu ekonomilerde ekonomik "açılma" daha hızlı gerçekleşmiştir. Çin'de sıfır vaka politikasının uy-

gulanması sosyal teması ve küresel iktisadi faaliyeti kısmen sınırlayan bir gelişme olsa da tedarik zincirlerindeki aksaklılıklar azalmış ve küresel üretim ivmelenmiştir.

2022 yılının başında ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşı ise küresel ekonomik dengesizlikleri artırıcı yönde etki etmiştir. Savaş ilk aşamada uygulanan karşılıklı yaptırımlarla enerji ve gıda başta olmak üzere emtia fiyatlarını yukarıya taşıyarak küresel enflasyon görünümünü bozmuştur. Karşılıklı yaptırımlar ve geopolitik gerilimler aynı zamanda küresel ticarette risklerin artmasına neden olmaktadır ve iktisadi küreselleşme hız keserken çok kutuplu bir düzene yönelik eğilim güçlenmektedir.. Böylece artan talep ve arz sorunlarıyla bir süredir yüksek seyreden küresel enflasyon daha katı hale gelmiştir.

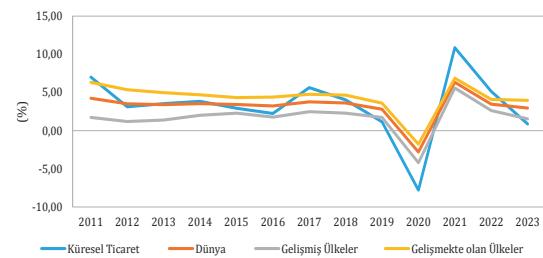
Küresel enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkı para politikası uygulamaları azalan hızda da olsa devam etmektedir. Özellikle gelişmiş ülke merkez bankalarının artan enflasyon riske yönelik para politikası duruşlarında sıkışmaya gitmiş olmaları küresel ekonomik ve finansal gelişmelerin temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Başta ABD'de ve Avro Bölgesinde olmak üzere gelişmiş ekonomilerde görülen yüksek faiz artışları küresel ekonomide ılımlı yavaşlama beklentilerine yol açmaktadır. Küresel ekonomi ılımlı yavaşlamayı, artan borçlanma maliyetlerini ve dirençli enflasyonu aynı anda tecrübe etmektedir.

IMF tarafından yapılan son tahminlere göre, 2022 yılında yüzde 3,5 büyuyen

küresel ekonominin, 2023'te yüzde 3,0 ve 2024 yılında ise yüzde 2,9 oranında büyümeye kaydedeceğini öngörmektedir. 2023 ve 2024 yıllarına ilişkin büyümeye tahminleri başta küresel para politikalarında görülen değişimin uzun dönemli etkileri olmak üzere son geopolitik ayırmalar nedeniyle revizyonu uğramıştır. Başlıca merkez bankalarının sıkı parasal duruşlarını bir süre daha koruyacağı, küresel ekonomide daraltıcı etkinin devam edeceği bekłentisine rağmen gelişmiş ekonomilerdeki görece güçlü tüketim ve yatırım sayesinde 2023 yılındaki küresel büyümeye tahmini, Nisan 2023 öngörülerine kıyasla 0,2 puan artırılmıştır.

Sıkılaşan finansal koşullar ve geopolitik sorunlar nedeniyle küresel iktisadi faaliyet daralmaktadır. 2023 yılının ikinci çeyreğinde mevsimsel düzeltilmiş verilere ve bir önceki yılın aynı dönemine göre, Avrupa'nın dört büyük ekonomisinden biri olan Almanya yüzde 0,1 oranında küçülmüştür. Fransa yüzde 1,0, Birleşik Krallık yüzde 0,6 ve İtalya yüzde 0,3 oranlarında büyümeye kaydetmiştir. Aynı dönemde, ABD ekonomisi ise yüzde 2,4 oranında büyümüştür¹.

Şekil 1: Küresel Büyüme

Kaynak: IMF WEO Ekim 2023

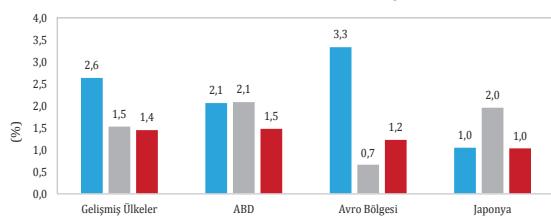
¹ OECD mevsimsel etkilerden arındırılmış bir önceki yılın aynı çeyreğe göre yüzde değişim verileri kullanılmıştır.

Küresel ticaret güç kaybetmektedir. Salgın döneminde olağanüstü daraların ancak 2021 yılında yüzde 10,7 artışla ivmelenen küresel mal ve hizmet ticareti; azalan talep, yükselen enerji maliyetleri ve geopolitik gerilimlerin yaşandığı bir ortamda 2022 yılında yüzde 5,1 ile nispeten güçlü büyümüştür. IMF tarafından yapılan son tahminlere göre sıklaşan finansal koşullar ve zayıflayan küresel talep nedeniyle küresel ticaretin 2023 yılında hız keserek yalnızca yüzde 0,9 büyümeye, 2024 yılında ise tekrar güç kazanarak yüzde 3,5 oranında artış göstermesi beklenmektedir.

2. Gelişmiş Ülkeler

Jeopolitik sorunlar, enerji piyasasındaki dalgalandırmalar ve sıklaşan finansal koşullarla birlikte gelişmiş ekonomiler 2022 yılını ve 2023 yılının ilk yarısını beklentilere paralel bir yavaşlama ile tamamlamıştır. Gelişmiş ekonomiler 2021 yılında uygulanan geniş çaplı destekleyici politikalarla güçlü toparlanmış; ancak Rusya-Ukrayna savaşı ve enerji piyasalarında görülen sert yükselişlerle kontrol dışına çıkan enflasyonun yüksek politika faiz artışılarıyla hızla bozulmuş, sonucunda 2022 yılında yüzde 2,6 büyümeyen gelişmiş ekonomilerin, 2023 yılında yüzde 1,5 oranında büyümeye beklenmektedir. Söz konusu ülke grubunun 2024'te yüzde 1,4 büyümeye öngörülülmektedir.

Şekil 2: Gelişmiş Ülkelerde Büyüme

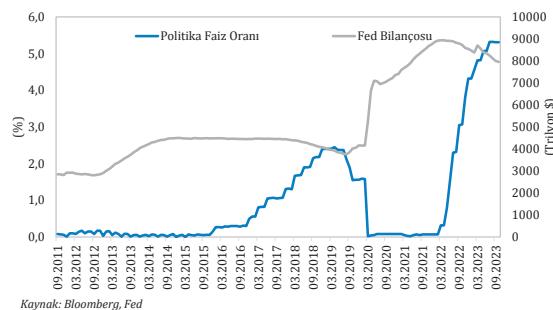
Kaynak: IMF WEO Ekim 2023

ABD'de ekonomik faaliyet 2022 yılında belirgin olarak yavaşlamıştır. ABD ekonomisi 2021 yılından itibaren artan enflasyonist risklere maruz kalmıştır. Enflasyona karşılık olarak ABD Fed'in 2022 yılının ilk çeyreğinden itibaren şahin bir duruş sergilediği ve kademeeli olarak finansal sıkışma adımları attığı görülmüştür. Teşvik içerikli makroekonomik politikaların sökümlenmesi, hane halkın salgın döneminde oluşan yüksek tasarruflarının kullanımının azalması ve artan borçlanma maliyetlerinin daraltıcı etkisiyle 2022 yılı içerisinde büyümeye oranı her çeyrekte azalmıştır. 2023 yılının ilk iki çeyreğinde ise ABD diğer gelişmiş ekonomilerden pozitif ayrılmıştır. Bu genel görünüm içerisinde, ABD ekonomisinin 2023 yılında yüzde 2,1, 2024 yılında ise yüzde 1,5 büyümeye beklenmektedir.

ABD ekonomisinde işgücü piyasası 2023 yılında dalgalı bir görünüm arz etmektedir. Kovid-19 salgınının ilk döneminde ABD'de işgücü piyasası hızla bozulmuş, işsiz sayısı keskin bir şekilde yükselmiştir. Alınan tedbirlerle işsizlik oranı 2022 yılının ikinci yarısı itibarıyla sürekli düşüş eğilimde olmuştur. Ancak, finansal sıkışmanın da etkisiyle işsizlik oranı 2023 yılında dalgalı bir seyir izlemektedir. 2023 yılı Haziran ayında yüzde 3,6 seviyesinde gerçekleşen işsizlik oranı, Temmuz'da yüzde 3,5, Ağustos ve Eylül aylarında ise yüzde 3,8 olarak gerçekleşmiştir. IMF tahminlerine göre, ABD'de işsizlik oranının 2023 yılında yüzde 3,6 ve 2024 yılında yüzde 3,8 oranında gerçekleşmesini öngörmektedir.

ABD Fed, uyguladığı parasal sıkışma-da zirveye çıkmıştır. ABD Merkez Bankası Fed, önce varlık alımlarının hızını azaltmış, ardından 2022 yılının ilk çeyreğinden itibaren politika faizinde daha şahin bir yaklaşım izlemiştir. Fed'in politika faizinde Mart 2022-Haziran 2023 tarihleri arasında toplam 525 baz puan artış yaptığı gözlenmiştir. ABD Fed Eylül 2023 itibarıyla politika faizini sabit tutarken, piyasalara gerekli olması halinde faiz artışı yapabileceğinin sinyalini de vermiştir.

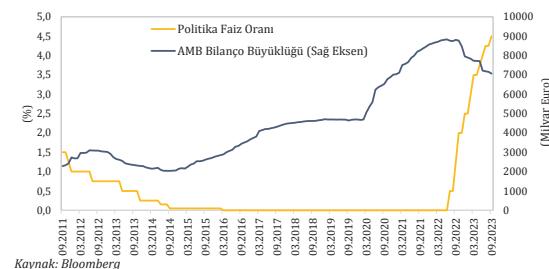
Şekil 3: Fed Bilançosu ve Politika Faiz Oranı

Avro Bölgesinde ekonomik faaliyetler Rusya-Ukrayna savaşı ve sıkılaşan finansal koşullara duyarlı hale gelmiştir. Avro Bölgesi'nde 2021 yılında yüzde 5,6 ile güçlü bir toparlanma gerçekleşmiştir. Ancak Rusya-Ukrayna savaşı, enerji bağımlılığı olan Avrupa ülkeleri açısından önemli bir kısıt haline gelmiştir. Yüksek enerji fiyatlarından etkilenen Avro Bölgesinde enflasyon katılmış, Avrupa Merkez Bankası (AMB), ABD Fed'e benzer biçimde politika faiz artışlarına gitmiştir. 2023 Mayıs ayında üç temel AMB faiz oranı 25 baz puan artırılmış; ana refinansman işlemlerinde faiz oranı yüzde 3,75, marjinal kredi imkanı faiz oranı yüzde

4,00, mevduat imkanı faiz oranı yüzde 3,25 seviyesine yükselmiştir. Avro Bölgesinin 2023 yılında yalnızca yüzde 0,7 büyümesi, 2024 yılında ise büyümeyenin yüzde 1,2'ye yükselmesi beklenmektedir.

Şekil 4: Avro Bölgesi Politika Faizi ve Bilanço Büyüklükleri

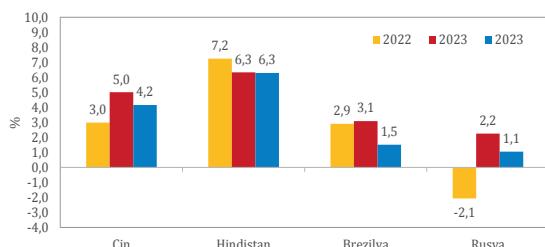
Japonya zayıflayan dış talebi, iç talebi güçlü tutan önlemlerle dengelerme yönünde adımlar atmıştır. Artan enerji ve emtia fiyatları ile uzun süredir zayıf seyreden dış talep Japonya özel kesim yatırımlarının zayıflamasına yol açmıştır. Japonya diğer gelişmiş ülkelerden ayrışarak 2022 yılının başından itibaren iç talebe ağırlık vermiştir. Böylece özel tüketim ılımlı düzeyde artış eğilimine girmiştir. Japonya, bir önceki çeyreğe göre, 2023 yılı birinci çeyrekte yüzde 0,8, 2023 yılı ikinci çeyrekte ise yüzde 1,2 oranında büyümüştür. Sonuç olarak, 2022'de yüzde 1,0 oranında büyüyen Japonya ekonomisinin 2023'te yüzde 2,0 ve 2024 yılında ise yüzde 1,0 oranında büyümeye öngörülülmektedir.

3. Gelişmekte Olan Ülkeler

Küresel ekonomik aktivitenin süreğelen savaşa, artan jeopolitik gerilimlere ve yüksek enflasyona karşı sıkılaşan para

politika uygulamalarına gelişmekte olan ekonomilerin genel olarak güçlü bir şekilde uyum sağladığı görülmektedir. Ancak, bu uyum ve dayanıklılık bölgeler ve ülkeler arasında farklılık arz etmektedir. Yine de emlak krizi ve zayıflayan güven nedeniyle giderek artan sorunlarla karşı karşıya olan Çin haricinde, birçok yükselen piyasa ekonomisi küresel ölçekte yaşanan zorluklara karşı dayanıklılığını göstermiştir. 2022 yılında yüzde 4,1 oranında büyüyen gelişmekte olan ülke ekonomilerinin 2023 ve 2024 yıllarında yüzde 4,0 oranında büyümeye beklenmektedir.

Şekil 5: Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme

Kaynak: IMF WEO Ekim 2023

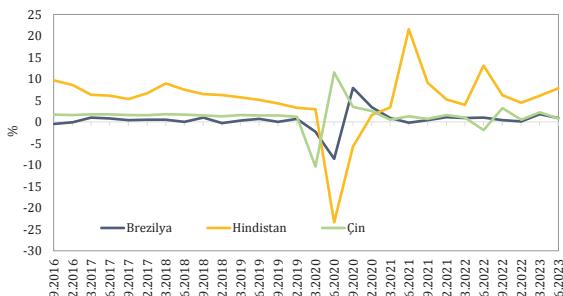
Çin'in büyümesindeki yavaşlama, küresel ekonominin gelişmekte olan ekonomileri etkilemektedir. Çin'de sıfır Kovid politikası nedeniyle 2022 yılında ekonomik aktivitenin kesintiye uğraması ve küresel tedarik zinciri merkezi olan Şangay'ın, 2022'de sekiz haftalık katı bir karantina sürecine girmesi küresel ekonominin de olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. 2023 yılında ise, özellikle emlak piyasası krizinin etkisiyle Çin'deki görelî olumsuz durumun devam ettiği gözlenmektedir. Ayrıca, jeopolitik gerilimler temel bir risk unsuru olarak 2023 yılında daha belirgin

bir hale gelmiştir. Bu görünüm altında 2022 yılında yüzde 3,0 büyüyen Çin ekonominisinin 2023 yılında yüzde 5,0, 2024 yılında ise yüzde 4,2 oranında büyüyeceği öngörülmemektedir.

Hindistan'da büyümeye güçlü bir seyir arz etmektedir. Hindistan ekonomisi 2022 yılında yüzde 7,2 oranında büyümüştür. Bu gelişmede, güçlü iç talep ve kamu altyapı yatırımları ile sağlıklı finans sektörü etkili olmuştur. Hindistan'da ekonomik büyümeyenin hem 2023 hem de 2024 yılında yüzde 6,3 ile güçlü kalmaya devam edeceği öngörülmemektedir.

Rusya ekonominin savaşın ve ambargoların etkisi altında olmaya devam etmektedir. 2022 Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, Rusya ekonominini derinden etkilemektedir. Ancak, ambargolara karşın kamu maliyesi destekleri, güçlü yatırım ve canlı seyretmeye devam eden tüketim Rusya ekonomisine yönelik büyümeye tahminlerinin yukarı yönlü güncellenmesine neden olmuştur. 2022 yılında yüzde 2,1 oranında daralan Rusya ekonomininin 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla yüzde 2,2 ve yüzde 1,1 oranında büyümeye öngörülmemektedir.

Şekil 6: Brezilya, Hindistan ve Çin Büyümesi

Kaynak: Bloomberg

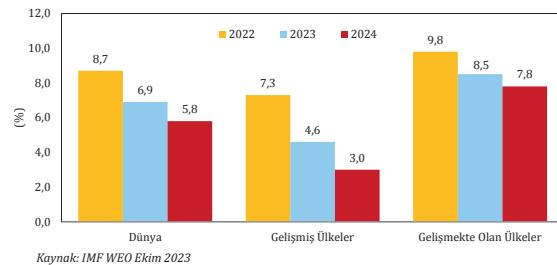
Brezilya ekonomisi 2023 yılında güçlü bir görünüm arz etmektedir. Özellikle tarım sektöründeki canlılık ve hizmetler sektöründeki dayanıklı görünümle birlikte, Brezilya ekonomisinde genel bir canlılık izlenmektedir. Nitekim 2022 yılında yüzde 2,9 oranında büyüyen Brezilya ekonomisinin 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla yüzde 3,1 ve yüzde 1,5 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

4. Enflasyon ve Emtia Fiyatları

Küresel manşet enflasyonda düşüş eğilimi izlenmektedir. IMF'ye göre küresel manşet enflasyon, 2022'nin ikinci çeyreğindeki yüzde 11,6'lık zirvesinden (çeyreklik yıllıklandırılmış oran olarak) 2023'ün ikinci çeyreğinde yüzde 5,3'e düşerek yarıdan fazla azalmakla beraber küresel ölçekte enflasyon açısından sıradışı bir dönemden geçilmektedir. Başlıca büyük ekonomiler arasında, 2023 yılının ikinci çeyreğinde manşet enflasyon Avro Bölgesinde yüzde 2,8 ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzde 2,7 olmuştur. Manşet enflasyondaki düşüşte enerji fiyatlarındaki ve daha az ölçüde gıda fiyatlarındaki düşüş etkili olmuştur. Çekirdek enflasyonda da düşmüş gözlenmiş olmakla birlikte bu düşüş daha kademelidir. Çekirdek enflasyonun temel itici güçlerinin, talep baskınları ve çeşitli sektörlerdeki arz şokları da dahil olmak üzere geçmiş şoklardan manşet enflasyon şoklarına geçiş etkilerinin bir bileşenini yansıttığı ifade edilmektedir. Ayrıca küresel ölçekte şirket kârları son iki yılda güçlü bir şekilde artmış, ücretler ise fiyatlara kıyasla daha yavaş yükselmiştir.

Bu çerçevede, 2022 yılında gelişmiş ekonomilerde ortalama yüzde 7,3 oranında gerçekleşen tüketici enflasyonunun 2023 yılında yüzde 4,6 olması beklenmekte, 2023 yılında ise yüzde 3,0'a gerilemesi öngörülmemektedir.

Şekil 7: Enflasyon (TÜFE)

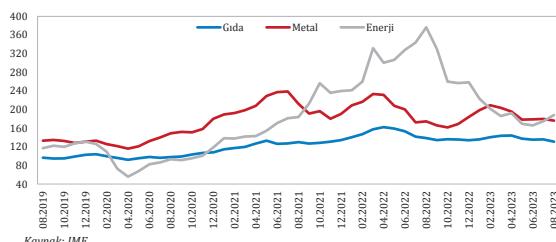

Rusya-Ukrayna savaşıyla keskin bir yükselişe geçen emtia fiyatları, 2023 yılında görece ılımlı bir görünüm arz etmiştir. Ancak, emtia fiyatları iklim ve geopolitik şoklar nedeniyle daha değişken hale gelmektedir. Öngörüler, 2023 yılında yaşanan rekor küresel sıcaklıklar ve kuraklıkların, küresel iklim değişikliğiyle daha da zorlaşacak bir geleceğe işaret ettiği yönündedir.

Küresel petrol fiyatları 2023 yılının ikinci yarısında istikrarlı bir şekilde yükserek piyasadaki sıkışmayı yansıtmıştır. Rusya-Ukrayna savaşı ile keskin bir biçimde yükselen ve daha sonra göreli bir düşüşe geçen petrol fiyatları, 2023 yılında dalgalı bir seyir izlemiştir. Dünya petrol talebi, güçlü seyreden hava taşımacılığı, elektrik üretiminde artan petrol kullanımı ve Çin'in petrokimya faaliyetlerindeki artışla rekor seviyelere ulaşmıştır. Küresel petrol arzı ise yılın ikinci yarısında azal-

mış ve fiyatlarda artışa yol açmıştır. 2024 yılına yönelik öngörüler ise Çin'deki talep artışının belirgin bir şekilde yavaşlamasıyla birlikte daha çok arz yönlü eğilimleri yansımakta; bu çerçevede fiyatların baskılanacağı öngörlülmektedir.

Şekil 8: Emtia Fiyatları Endeksi

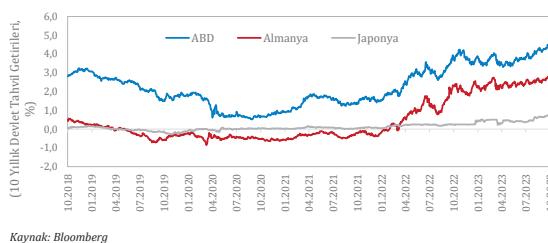
5. Finansal Piyasalar

Küresel ölçekte merkez bankalarının politika faiz artırımları finansal koşulları belirgin şekilde sıkıştırmıştır. Çekirdek enflasyonun halen yüksek olması ve birçok gelişmiş ekonomide sadece yavaş bir şekilde düşmesi nedeniyle, merkez bankalarının sıkı para politikası uygulamasına devam etmeyi tercih edebileceği öngörlülmektedir. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde, enflasyonu düşürme konusunda daha kayda değer bir ilerleme gözlenebilmekte; ancak, bölgeler arasında farklılıkların da devam ettiği görülmektedir. 2023-2024 yılları için en belirgin risklerin borç servisi ve kredi riski olarak algılandığı bir finansal piyasa görünümü bulunmaktadır.

Gelişmiş ülke merkez bankalarının para politikasındaki sıkı duruşlarını devam ettirmeleri, gelişmekte olan ekonomilerin tahvil getirilerini 2023 yılının

ikinci yarısında olumsuz etkilemiştir. Gelişmiş ekonomilerde faiz oranlarının yükselmesi, tahvil piyasalarına olan etkiyi artırmaktadır. Ayrıca, sıkı parasal duruşun sürecek olması yönünde beklentiler, gelişmekte olan ekonomilere yönelik varlıkların fiyatlanması öngörülenin ötesinde etkilemiştir. Ancak, gelişmekte olan ekonomilerin 2023 yılında arz etmiş olduğu ekonomik dayanıklılık, küresel risk algısında görelî iyileşmeler sağlamıştır. Buna paralel olarak 2023 yılında Türkiye dahil olmak üzere Şili, Macaristan, Hindistan, Meksika ve Polonya gibi gelişmekte olan piyasalarda, kayda değer hisse senedi fiyat artışları gözlenmiştir. Bu sermaye akımlarının yılın ilk yarısında bazı gelişmekte olan ekonomilerde ulusal para birimlerinin değer kazanmasına neden olmuştur.

Şekil 9: Gelişmiş Ülke Faiz Oranları

B. Küresel Riskler

Küresel büyümeye 2023 yılının son çeyreğinden itibaren hissedilir biçimde zayıflayabilecektir. Jeopolitik gerilimler, dirençli seyreden küresel enflasyon, yüksek seviyelerdeki borçlanma maliyetleri ve zayıflayan küresel ticaret hacmi küresel büyümeye üzerinde baskı oluşturmaktadır. Enflasyonun düşme eğilimine girmesiyle dünya ekonomisinin yumuşak iniş yap-

bileceği öngörüsü 2023'ün ilk yarısında yaygınlaşmış, ancak gelişmiş ekonomilerde dirençli seyreden çekirdek enflasyon nedeniyle merkez bankalarının politika faizini yavaşlayan hızda da olsa yükseltikleri gözlenmiştir. Küresel finansal piyasaların yumuşak iniş ile sert bir durgunluk arasındaki olasılıkları fiyatladıkları, özellikle Fed ile Avrupa Merkez Bankası faiz kararlarına duyarlı oldukları ve küresel büyümeye itici güçlerden olan Çin ekonomisindeki kırılganlıklara odaklandıkları görülmektedir.

Küresel ölçekte, enflasyonla mücadele para politikaları makroekonomik politikalar arasında öncelikli yerini korurken belirli düzeyde riskleri barındırmaktadır. Enflasyonla mücadele kapsamında yükselen faiz oranları ülkelerin, hane halklarının ve finansal kuruluşların bilançolarını faiz değişimlerine karşı daha duyarlı hale getirmekte ve likidite yönetimini güçlendirmektedir. İvme kaybeden enflasyonla beraber merkez bankaları faiz artışları hız kesmeye başlamış, fakat gıda ve hizmet fiyatları gibi sektörel fiyat artışlarının seyri nedeniyle, faiz oranlarında henüz yaygın bir indirim sürecine girilmemiştir.

Sektörel fiyat katılıkları ve piyasa akşaklıları önemli risk unsurlarıdır. ABD, Avro Bölgesi ve Japonya'da çekirdek enflasyon hala katı bir görünüm sergilemektedir. Küresel gıda fiyatları düşüş eğiliminde olsa da tarihsel ortalamalarının üzerindedir. Benzer şekilde hizmet sektörü fiyatları gerilemeye devam etmek-

le birlikte salgın öncesi döneme henüz düşmemiştir. Yaşanan kuraklıklar ve sel felaketleriyle birlikte gıda fiyatlarında yeniden yükselişler görülebilmektedir. Yaklaşık son bir yıldır iniş eğiliminde olan doğal gaz, kömür ve Brent petrol fiyatları salgın öncesine göre yüksek seviyelerde olup enerji piyasalarındaki fiyatlamalarda savaş, arz ve talep kaynaklı yukarı yönlü riskler sürmektedir.

Jeopolitik gerilimler küresel ticarette riskleri beraberinde getirmektedir. Ticaret savaşları, artan korumacılık, jeopolitik gerilimler, savaşlar ve doğal afetler başlıca küresel ekonomik risk unsurları arasındadır. Özellikle tedarik zinciri aksaklıları ve artan jeopolitik gerilimler, ticarette yaşanan ayırmaların barındırdığı risk ve firsatları politika tartışmalarının merkezine taşımaktadır. Bir tarafta ABD-Avrupa eksenli ekonomik güç merkezi varlığını sürdürken diğer tarafta Çin öncülüğünde gerçekleşen ekonomik hamleler, küresel ticaretin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Karşılıklı yaptırımlar gıda, enerji ve teknoloji alanında ayırmaları ve dönüşümleri beslemektedir.

**II.
BÜYÜME**

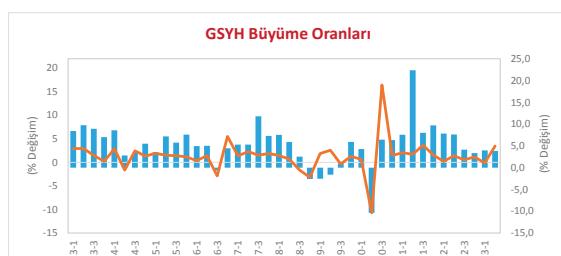
II. Büyüme

2022 yılında başta Rusya-Ukrayna savaşıının enerji ve gıda fiyatlarındaki artış kaynaklı olumsuz etkileri olmak üzere, dünya ekonomisindeki zayıf görünümü ve küresel ölçekteki pek çok zorluğa rağmen, Türkiye ekonomisi yüzde 5,5 oranında büyümeye kaydederek küresel kriz sonrası kesintisiz büyümeye sürecini sürdürmüştür. 2023 yılının ilk yarısında da ekonomik faaliyet zayıf dış talebin ve Şubat ayında yaşanan Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin olumsuz etkilerine rağmen canlılığını devam ettirmiş, toplam sabit sermaye yatırım harcamaları büyümeye bu dönemde de katkı sağlamıştır. Orta Vadeli Program (2024-2026) hedefleri çerçevesinde 2023 yılının tamamında büyümeye hızının yüzde 4,4 olması, 2024 yılında ekonomik büyümeyin yeniden dengelenmeye birlikte yüzde 4,0 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

A. Harcamalar Yönüyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

2023 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisi yüzde 3,9 oranında büyümüştür. Yılın ilk yarısında toplam tüketim büyümeye 11,9 puan katkı yapmıştır. Söz konusu katkıının 11,2 puanı özel tüketimden, 0,7 puanı kamu tüketiminden sağlanmıştır. Özel tüketim ilk çeyrekte yüzde 17,3 oranında artarken, ikinci çeyrekte yüzde 15,6 oranında artış kaydetmiştir.

Sekil 1: GSYH Büyüme Oranları

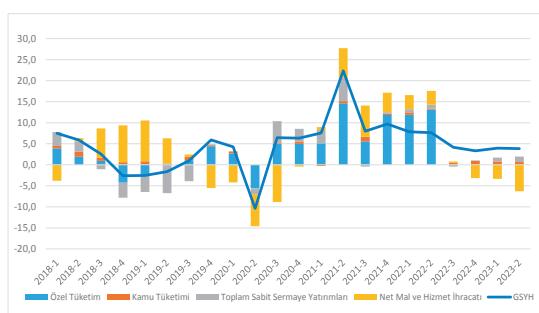
Kaynak: TÜİK

Kamu tüketimi ise yıllık bazda ilk çeyrekte yüzde 6,1 oranında, ikinci çeyrekte ise yüzde 5,3 oranında artmıştır. İlk çeyrek büyümeyesine 0,8 puan katkı veren kamu tüketimi ikinci çeyrek büyümeyesine ise 0,7 puan katkıda bulunmuştur.

2023 yılının ilk yarısında özellikle makine teçhizat yatırımlarında gözlenen ciddi artışlar sabit sermaye yatırımları artışında önemli rol oynamıştır. Sabit sermaye yatırımlarının yaklaşık yarısını oluşturan inşaat yatırımları, ilk çeyrekte yıllık bazda yüzde 0,6 oranında artarken ikinci çeyrekte yüzde 2,5 oranında artmıştır. Sabit sermaye yatırımları içindeki payı yaklaşık yüzde 40 olan makine teçhizat yatırımları ise 2023 yılının ilk ve ikinci çeyreğinde sırasıyla yüzde 6,3 ve yüzde 7,4 oranında artmıştır. Böylece sabit sermaye yatırımları yılın ilk ve ikinci çeyreğinde sırasıyla yüzde 3,7 ve yüzde 5,1 oranlarında artış göstermiştir. Yılın ilk yarısında yüzde 4,4 oranında artan sabit sermaye yatırımları ekonominin ilk yarıdaki büyümeyesine 1,1 puan katkı yapmıştır.

Net mal ve hizmet ihracatı 2023 yılının ilk çeyreğinde büyümeyi 3,4 puan, ikinci çeyrekte ise 6,3 puan sınırlamıştır. Böylece net mal ve hizmet ihracatının ilk yarısındaki ekonomik büyümeye katkısı negatif 4,9 puan seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 2: GSYH Büyümesine Katkılar (Harcamalar Yönüyle, Puan)

B. Üretim Sektörleri Yönüyle GSYH

Üretim sektörleri yönüyle GSYH içerisinde en yüksek paya sahip olan hizmetler sektörü¹, 2023 yılının ilk yarısında yüzde 4,4 oranında büyümüştür. İlk çeyrekte finans ve sigorta faaliyetleri ile ticaret, ulaşım ve konaklama faaliyetlerindeki katma değer artışı sırasıyla yüzde 14,9 ve yüzde 12,1 oranında gerçekleşmiştir. Böylelikle, hizmetler sektörü ilk çeyrekte yüzde 5,0 oranında güçlü büyümeye kaydetmiştir. İkinci çeyrekte ise yüzde 3,9 oranında büyüyen sektör hafif ivme kaybetmesine karşın büyumenin sürüklendirici olmaya devam etmiştir. Yılın ilk çeyreğinde yüzde 4,5 oranında büyüyen inşaat sektörü ise ikinci çeyrekte hız kazanarak yüzde 6,2 oranında büyümüştür. Sektor yılın ilk yarısında yüzde 5,4 oranında artış kaydederek hizmetler sektörünü destekle-

¹ İnşaat sektörü hizmetlere dahil edilmiştir.

yen önemli bir kalemler olmuştur. Böylece, hizmetler sektörü ilk çeyrekteki GSYH büyümeye 3,3 puan, ikinci çeyrekte ise 2,5 puan katkıda bulunmuştur. Turizm sektöründe devam eden canlı görünümün, üçüncü çeyrekte de hizmetler sektörünü ticaret, ulaşım ve konaklama faaliyetleri kanalıyla olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Sonuç olarak, hizmetler sektörü büyumenin itici gücü olmaya devam etmektedir.

Sanayi sektörü 2023 yılının ilk altı ayında yüzde 1,8 oranında negatif büyümeye kaydetmiştir. Sanayi sektörü katma değeri, ilk çeyrekte yüzde 1,0 oranında daralarak büyümeye 0,2 puan daraltıcı yönde etkide bulunmuştur. İkinci çeyrekte ise yüzde 2,6 oranında gerileme kaydeden sanayi sektörü büyümeye ikinci çeyrekte daraltıcı yönde 0,5 puan katkı yapmıştır.

Tarım sektörü, 2023 yılının ilk yılında yüzde 0,3 oranında artış kaydetmiştir. İlk çeyrekte yüzde 1,4 oranında daralmaya GSYH büyümeye katkıda bulunmayan tarım sektörü, ikinci çeyrekte ise yüzde 1,2 oranında büyümerek GSYH'ya sınırlı katkıda bulunmuştur.

Şekil 3: GSYH Büyümesine Katkılar (Üretim Sektörleri Yönüyle)

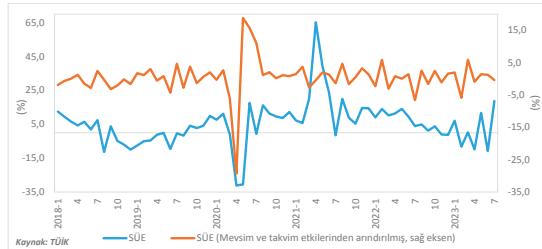
Hizmetler sektörü katma değer artış hızı, 2022 yılının ikinci yarısında yavaşlamakla beraber sektör, büyümeyenin sürükleşicisi olmaya devam etmiştir. 2023 yılının Şubat ayında meydana gelen deprem felaketi ve azalan dış talebe rağmen, 2023 yılının ilk yarısında büyümeyenin artış eğilimi sürdürmüştür. Hizmetler sektörü bu dönemde de büyümeyenin arkasındaki içi güç olurken tarım ve sanayi sektörleri negatif ayrılmıştır. 2022 yılının son çeyreğinde büyümeye bölgесine geçen inşaat sektörünün 2023 yılının ilk yarısında da pozitif katma değer artışı sergilemesi göze çarpan bir gelişme olmuştur. Sonuç olarak, deprem felaketinin toplam GSYH üzerindeki olumsuz etkisi alınan önlemlerin etkisiyle sınırlı düzeyde kalmıştır. Yılın ikinci yarısında ise kademeli rasyonelleşme adımlarıyla beraber seçici kredi sıkılaştırmasının büyümeye kompozisyonundaki dengelenmeyi sağlaması beklenmekte olup küresel büyümektedeki zayıflığın iktisadi aktiviteyi bir miktar baskılaysabileceği, bununla birlikte canlılığını sürdürten turizm faaliyetlerinin özellikle yılın üçüncü çeyreğinde hizmetler sektörü büyümeyi destekleyeceği değerlendirilmektedir.

C. Ekonomik Aktiviteye İlişkin Temel Göstergeler

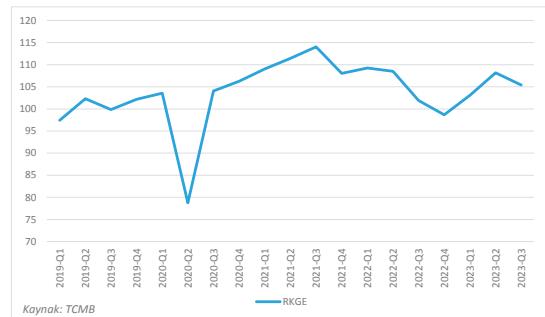
2023 yılının ikinci yarısında ekonomik aktivitedeki canlılığının sürdürüğüne dair sinyaller bulunmaktadır. Küresel çapta ve özellikle en önemli ticaret ortağı olan Avrupa'da iktisadi faaliyetlerin hız kesmesi dış talebi kısıtlayan bir unsur olurken, öncü göstergeler ekonomideki olumlu görünümün sürdürüğüne işaret etmektedir.

1. Arz Yönü Göstergeler

2022 yılında küresel düzeyde artan enfasyonla mücadele politikalarıyla beraber dış talep koşullarında gözlenen bozulma ihracatı sınırlandırarak imalat sanayi faaliyet koşullarında yavaşlamaya yol açmış ve 2022 yılında sanayi üretiminin göreli düşük bir ivmeye büyümesine neden olmuştur. 2023 yılının ilk yarısında ise hem azalan dış talebin hem de büyük ölçüde deprem felaketinin etkisiyle sanayi üretimi zayıf seyretmiştir. Temmuz ayına gelindiğinde ise arındırılmış sanayi üretim endeksi yıllık yüzde 18,8 oranında artarak piyasa beklentilerinin üzerinde artış kaydetmiştir. Takvim etkisinden arındırılmış endeks yıllık yüzde 7,6 oranında artış kaydetmiştir. Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış endeks ise bir önceki aya göre yüzde 0,3 oranında daralmıştır. Ağustos ayında endeks arındırılmış seride yıllık bazda yüzde 2,9 oranında, takvim etkilerinden arındırılmış seride ise yıllık yüzde 3,1 oranında artış kaydetmiştir. Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış endeks ise bir önceki aya göre yüzde 0,8 oranında azalmıştır. Diğer taraftan, yılın üçüncü çeyreğine ilişkin reel kesim güven endeksi, kapasite kullanım oranı ve PMI gibi verilerdeki hafif toparlanan görünüm yılın ikinci yarısında baz etkisinin de katkısıyla sanayi üretiminin ivmelenme kaydedeceğini işaret etmektedir.

Şekil 4: Sanayi Üretim Endeksi

İmalat sanayii kapasite kullanım oranı Eylül ayında geçtiğimiz yılın ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Kapasite kullanım oranı Eylül ayında bir önceki yılın aynı ayına göre 0,1 puan azalarak yüzde 77,3 olmuştur. Diğer taraftan, mevsimsel etkilerden arındırılmış kapasite kullanım oranı bir önceki aya göre 1,2 puan artarak yüzde 76,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrekte reel sektörün kapasite kullanımı bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,6 puan azalarak yüzde 76,8 olmuştur. İmalat sanayinin alt sektörlerine bakıldığından, makine ve ekipmanların kuryulumu ve onarımı üretimindeki kapasite kullanım oranının, geçen yılın Eylül ayına kıyasla 7,2 puan artmış olmasıümüzdeki dönemde yatırım harcamalarının artacağına dair sinyal verirken inşaat sektörüne girdi sağlayan metalik olmayan mineral ürünlerin imalatının geçtiğimiz yılın aynı dönemine kıyasla artış kaydetmiş olması inşaat sektörünün olumlu yönde performans sergileyeceğine işaret etmektedir. Satın alma yöneticileri endeksi (PMI) ise Temmuz ayında 49,9 seviyesinde gerçekleşmiş ve imalat sanayinin faaliyet koşullarında ılımlı yavaşlamaya işaret etmiştir. Ağustos ayında PMI 49,0 seviyesinde değişikten sonra Eylül ayında yeniden 49,6 seviyesine yükselmiştir.

Şekil 5: Kapasite Kullanım Oranı ve PMI**Şekil 6: RKGE**

Reel kesim güven endeksi (RKGE), 2023 yılı üçüncü çeyrekte, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,4 artarak 105,4 seviyesine yükselmiştir. Mevsimsellikten arındırılmış endeks ise üçüncü çeyrekte bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,4 azalarak 104,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2. Talep Yönlü Göstergeler

Yılın ilk yarısında canlı seyreden yurt içi talebin büyümeye önemli katkısı olmuştur. Yılın ikinci yarısında yurt içi talebin hafif ivme kaybıyla beraber büyümeyi desteklemeye devam etmesi beklenmektedir. Otomobil ve hafif ticari araç satışları ile beyaz eşya satışlarında çip krizi kaynaklı tedarik sorunları 2022 yılının ikinci yarısında büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur. Böylelikle, otomotiv

sektöründe toplam pazar yılın ilk yarısında bir önceki yıla göre yüzde 54,9 oranında güçlü artış gösterirken, beyaz eşya satışları ise yılın ilk yarısında yüzde 18,1 oranında artmıştır. Perakende satış hacim endeksi, 2023 yılı Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 17,3 oranında artarak iç talebin yılın üçüncü çeyreğinde güçlü kalmaya devam edeceğini işaret etmektedir.

Şekil 7: Perakende Satış Hacim Endeksi

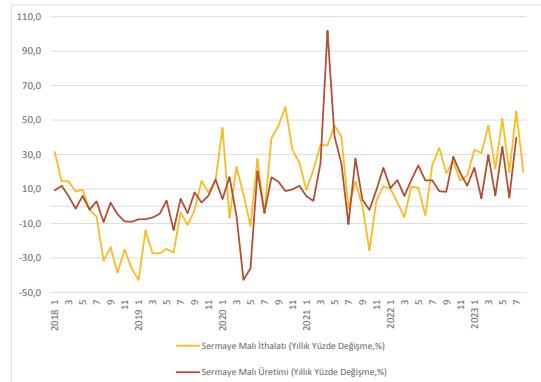

3. Yatırım Göstergeleri

2023 yılı ilk yarısında toplam sabit sermaye yatırımları yüzde 4,4 oranında artarak ekonomik büyümeye yüzde 1,1 puan katkı sağlamıştır. Bu katkının yılın ikinci yarısında da devam edeceği beklenmektedir. Sermaye malı ithalatı Temmuz ayında yüzde 55,1 oranında gerçekleşirken, Ağustos ayında yüzde 19,8 oranında artış yaşanmıştır. Sermaye malı üretimi ise Temmuz ayında yüzde 39,8 oranında artmıştır.

2023 yılında kredi kısıtlarının ve 2022 yılının ikinci çeyreğinde konut satışlarındaki artışın oluşturduğu baz etkisiyle, 2023 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre konut satışlarında yüzde 30,5 oranında azalış gözlenmiştir.

Şekil 8: Yatırım Göstergeleri

III. İŞGÜCÜ PİYASASI

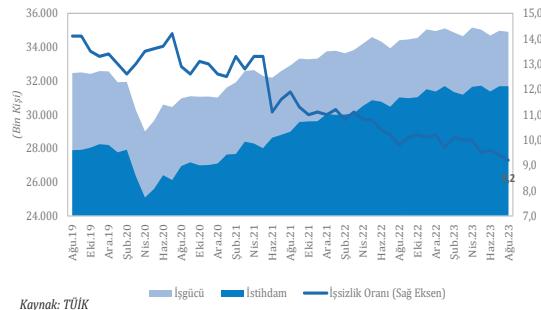
III. İŞGÜCÜ PİYASASI

2022 yılı ekonomi genelinde istihdam artışlarının yaşandığı bir yıl olmuştur. Güçlü iktisadi faaliyet ve dış talep ekonominin istihdam yaratma kapasitesine olumlu yansımıştır. 2023 yılının ilk yarısında da istihdamdaki artış devam etmiş ve toplam istihdam 31,6 milyonu aşmıştır. İstihdamdaki artışın işgücüne katılım ve nüfustaki artışları aşması sonucu işsizlik oranı gerileme göstermiştir. Mevsim etkilerinden arındırılmış verilere göre 2023 yılı Ağustos ayında istihdam oranı yüzde 48,4; işgücüne katılım oranı yüzde 53,3; işsizlik oranı ise yüzde 9,2 olarak gerçekleşmiştir. Yılın geri kalanında da işgücüne katılımın ve istihdamın artış eğilimini sürdürmesi beklenmektedir.

A. İşgücü Göstergeleri

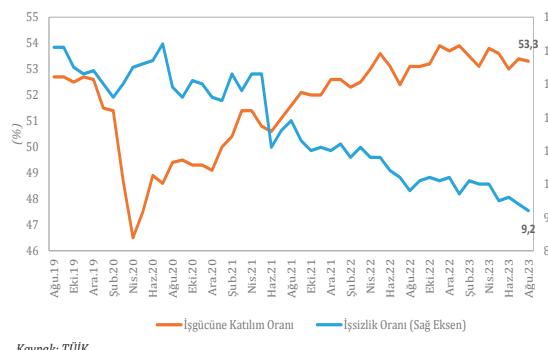
2022 yıl genelinde tarımdışı sektörlerde istihdam artışları güçlü seyretmiş, tarım sektöründe ise sınırlı bir düşüş yaşanmıştır. 2023 yılının ilk yarısında ise tarımdışı sektörlerde mevsimsellikten arındırılmış istihdam toplam 389 bin kişi artmıştır. İstihdam artışlarının 225 bini hizmetler, 94 bini sanayi, 71 bini inşaat sektörü kaynaklıdır. 2023 yılı Ağustos ayında toplam istihdam 31 milyon 686 bin olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1).

Şekil 1: İşgücü Piyasasında Temel Göstergeler (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış)

Mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı 2023 yılı Ağustos ayında yüzde 9,22 olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılımda yaşanan artışa rağmen güçlü istihdam oluşturulmasına bağlı olarak mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı, aşağı yönlü eğilimini devam ettirmiştir (Şekil 2). 2023 yılı Ağustos ayında mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,2 puan azalırken işgücüne katılım oranı önceki aya göre 0,1 puan azalarak yüzde 53,3 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2: İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranı (MEA)

Tablo 1: İşgücü Göstergeleri

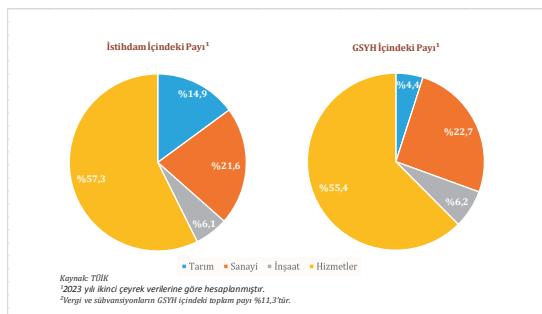
	Ağustos 2022	Ağustos 2023	Yıllık Fark
Çalışma Çağı Nüfus (Bin Kişi)	64.793	65.494	701
İşgücü (Bin Kişi)	34.759	35.316	557
İşgücüne Katılım Oranı (%)	53,6	53,9	0,3
Toplam İstihdam (Bin Kişi)	31.344	32.071	727
İstihdam Oranı (%)	48,4	49,0	0,6
İşsiz Sayısı (Bin Kişi)	3.415	3.245	-170
İşsizlik Oranı (%)	9,8	9,2	-0,6
Genç İşsizlik Oranı (%)	17,3	15,6	-1,7

Kaynak: TÜİK

B. İşgücü Piyasasında Yapısal Göstergeler

1. Sektörlere Göre İşgücü Göstergeleri

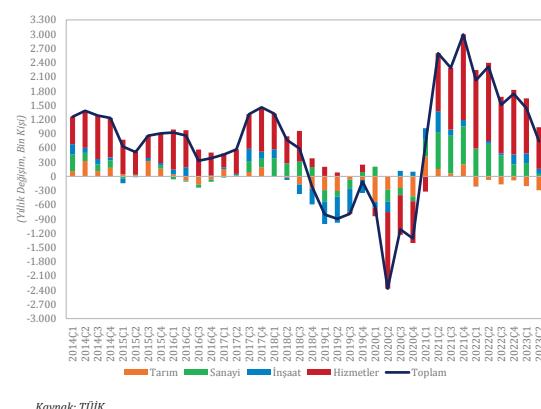
GSYH içindeki payı açısından 2023 yılı ikinci çeyrek itibarıyla yüzde 55,4 ile ilk sırada yer alan hizmetler sektörü, işgücü piyasasında da benzer bir ağırlığa sahiptir. Hizmetler sektöründe çalışan sayısı 2023 yılı ikinci çeyreği itibarıyla 18,1 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde sektördeki yıllık istihdam artışı 878 bin kişi olmuştur.

Şekil 3: Sektörlerin Payı

Yüzde 22,7 ile GSYH'de en büyük ikinci paya sahip sanayi sektörü son dönemde dalgalı bir seyir izlemiştir. 2023 yılı ikinci çeyreğinde sanayi sektöründe istih-

dam edilenlerin sayısı 6,8 milyon kişi olmuştur. Bu dönemde, sektördeki istihdam yıllık bazda 54 bin kişi artmıştır.

İnşaat sektörü 2022 yılını güçlü geçirmiş 2023 yıl ikinci çeyreğinde yıllık bazda 104 bin kişi istihdam artışı sağlamıştır.

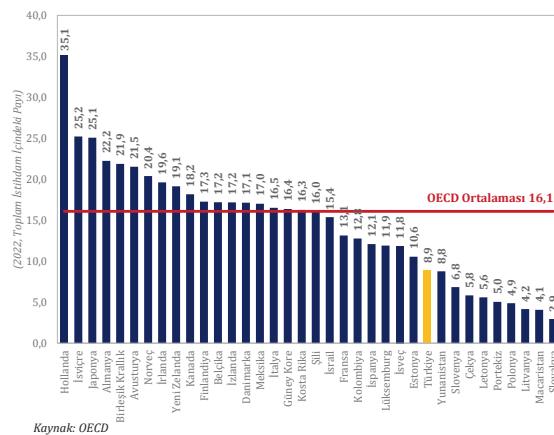
Şekil 4: Sektörel İstihdam Değişimi

Mevsim etkilerinden arındırılmış verilere göre 2023 yılı ikinci çeyreğinde toplam istihdam 151 bin kişi artış göstermiştir. İstihdam bir önceki çeyreğe göre; sanayide 8 bin kişi azalırken hizmetler, inşaat ve tarım sektörlerinde sırasıyla 121, 28 ve 10 bin kişi artmıştır.

2. İşgücü Piyasasında Esneklik

Bireylerin işgücüne katılımını pozitif yönde etkileyen önemli bir unsur **kısmi zamanlı çalışmaya yönelik düzenlemelerdir**. Kısmi zamanlı çalışanların istihdamındaki payı 2022 yılında yüzde 8,9 ile yüzde 16,1 olan OECD ortalamasının altındadır. Kısmi zamanlı çalışmanın özellikle kadınların işgücüne katılımını olumlu etkilediği, kadınların iş yaşamı ile ev yaşamı arasındaki dengeyi kurmalarında önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 5: Kısmi Zamanlı Çalışan Oranı

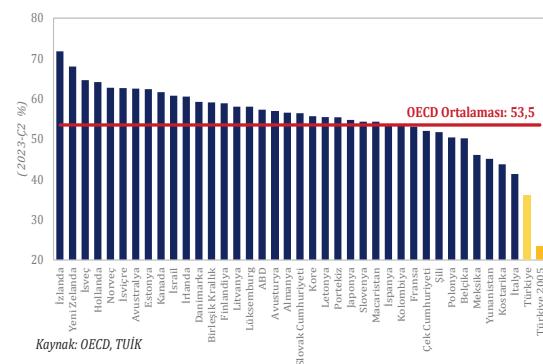

3. Kadınların İşgücüne Katılımı

Türkiye'de kadın işgücüne katılım oranı (MEA), salgın öncesi 2019 birinci çeyrekte ulaştığı en yüksek seviye olan yüzde 34,6'yı da aşarak 2023 ikinci çeyrek itibarıyla 2005 birinci çeyrekten itibaren gördüğü en yüksek seviyeye, yüzde 36'ya ulaşmıştır. Türkiye kadın işgücüne katılım oranındaki artış eğilimini sürdürmektedir. Bununla birlikte OECD içinde 65 yaş ve üzeri nüfusun oranının Türkiye'de görece az olması avantajına

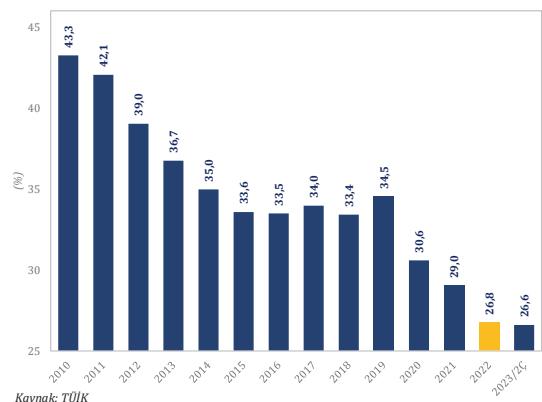
rağmen söz konusu oran itibarıyla tüm ülkelerin gerisinde kalınmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve 15-64 yaş çalışma çağının nüfusun payının azalması; 15+ kadın işgücüne katılım oranının artış eğilimine yavaşlatıcı bir etki yapabilmektedir. Diğer yandan kadınların artan eğitim seviyesinin de kadın işgücüne katılım oranın artırılması eğilimine olumlu etki yapması beklenmektedir.

Şekil 6: OECD Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (MEA), 15+ Yaş

4. Kayıt Dışı İstihdam

Başlıca sosyoekonomik sorunlardan biri olan kayıt dışı istihdamda olumlu seyir devam etmektedir. Ülkemizde kayıt dışı istihdam oranı 2010-2022 yılları arasında yüzde 43,3'ten yüzde 26,8'e kademe olarak gerilemiştir. Bu dönemde kayıt dışı istihdam oranında önemli düşüşler görülmekte birlikte kayıt dışı istihdamı azaltma ihtiyacı sürdürmektedir. 2023 yılı ikinci çeyreği itibarıyla yüzde 26,6 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 7: Kayıt Dışı İstihdam Oranı

İstihdamda kayıt dışılık en çok tarım sektöründe görülmektedir. 2023 yılı ikinci çeyreği itibarıyla kayıt dışı istihdam tarım sektöründe yüzde 80,7 iken tarım dışı sektörlerde yüzde 17,2'dir. İstihdam teşvikleri, veri analizine dayalı denetim faaliyetleri ve işgücünün niteliğini artırmaya yönelik uygulanan tedbirlerin etkisiyle kayıt dışı istihdamda önmüzdeki dönemde iyileşme beklenmektedir.

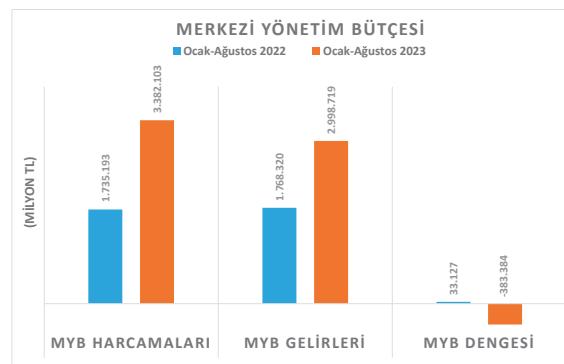
IV.

KAMU MALİYESİ

IV. KAMU MALİYESİ

2023 yılı Şubat ayında meydana gelen Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerin yol açtığı hasarın onarımına yönelik harcamalar bütçeye ciddi bir yük getirmiştir. Bunun yanı sıra enflasyonun öngörülenin üzerinde seyretmesi bir taraftan gelir tahsilatını olumlu etkilerken diğer taraftan harcamalar üzerinde baskı oluşturarak bütçe ödeneklerinde artış ihtiyacı doğurmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda Temmuz ayında ek bütçe yapılmış ve 2023 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ile belirlenen gelir ve harcama büyüklüklerine 1.119,5 milyar TL ekleme yapılmıştır. Ocak-Ağustos dönemi bütçe gerçekleştirmelerine bakıldığından ise merkezi yönetim bütçe gelirlerinde yüzde 69,6, merkezi yönetim bütçe harcamalarında ise yüzde 94,9 artış yaşanmıştır.

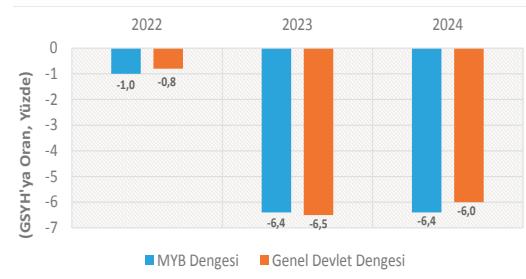
Şekil 1: Merkezi Yönetim Bütçesi

Bu çerçevede, 2023 yılında merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranının, yüzde 3,5 olan bütçe öngörüsünün 2,9 puan üzerinde yüzde 6,4 olarak gerçekleşeceği, Şubat ayında yaşanan depremlerin yol açtığı hasarın ortadan kaldırılması için milli gelirin yüzde 3'ü oranında

harcama yapılacağı tahmin edilmektedir. 2024 yılında merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranının yüzde 6,4 olacağını, depremin yaralarının sarılması ve afet risklerinin azaltılmasına yönelik milli gelirin yüzde 2,5'i oranında harcama yapılabileceği öngörmektedir. Bu kapsamda, 2022 yılında yüzde 0,8 olan genel devlet açığının GSYH'ya oranının 2023 yılında yüzde 6,5, 2024 yılında ise yüzde 6,0 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Şekil 2: Merkezi Yönetim ve Genel Devlet Dengesi

A. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleştirmeleri

1. Bütçe Dengesi

2023 yılında, başta deprem harcamaları olmak üzere, kamu çalışanlarının maaş ve ücretlerinde yapılan artışlar, emekliliğe hak kazanma koşullarına yönelik düzenlemeler ve en düşük emekli aylıkları ile bayram ikramiyelerinde yapılan artışlar harcamalarda ortaya çıkan yükselişin temel belirleyicileri olmuştur. Bununla birlikte, büyümeye performansının yanı sıra depremlerin yol açtığı ilave finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla uygulanan tedbirle-

rin etkisiyle gelirlerde de öngörülenin üzerinde bir artış yaşanmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde, 2022 yılının Ocak-Ağustos döneminde 33,1 milyar TL fazla veren merkezi yönetim bütçe dengesi 2023 yılının aynı döneminde 383,4 milyar TL açık vermiştir.

2. Bütçe Giderleri

Bütçe giderlerinde, depremin ekonomik etkilerinin giderilmesi ve sosyal ihtiyaçlar neticesinde artış meydana gelmiştir. Cari transferler, personel giderleri ve sermaye transferleri kalemlerinde ortaya çıkan artışlar faiz dışı harcamalardaki yükselişte belirleyici olmuştur. 2023 yılının ilk sekiz ayında bütçe giderleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 94,9 oranında artarak 3.382,1 milyar TL, faiz hariç bütçe giderleri yüzde 91,0 artarak 2.982,0 mil-

yar TL, faiz giderleri ise yüzde 130,0 artarak 400,1 milyar TL olmuştur.

2023 yılının ilk sekiz ayında bütçe giderlerindeki artışa en büyük katkıyı cari transferler yapmıştır. Bu dönemde cari transferler yüzde 97,2 oranında artış göstererek 1.412,1 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede; KİT görevlendirme bedeli, gelirden mahalli idareler ve fonlara ayrılan paylar ile sağlık emeklilik ve sosyal yardım giderlerinde ortaya çıkan artışlar etkili olmuştur. Bir önceki yılın Ocak-Ağustos dönemine göre, KİT görevlendirme bedelinde yüzde 382,4, sağlık emeklilik ve sosyal yardım giderlerinde yüzde 100,6, gelirden mahalli idareler ve fonlara ayrılan paylarda ise yüzde 62,8 artış yaşanmıştır.

Tablo 1: Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

(Milyar TL)	Ağustos		Ocak-Ağustos		Değişim Oranı (%)	
	2022	2023	2022	2023	Ağustos	Oca.-Ağu.
HARCAMALAR	302,3	562,7	1.735,2	3.382,1	86,1	94,9
Faiz Harcaması	22,6	87,1	174,0	400,1	284,8	130,0
Faiz Hariç Harcama	279,7	475,5	1.561,2	2.982,0	70,0	91,0
Personel Giderleri	57,3	129,3	379,6	826,5	125,5	117,7
Sosyal Güv. Kur. Devlet Primi	9,0	16,4	59,8	119,7	82,5	100,1
Mal ve Hizmet Alımları	30,9	40,6	126,9	232,1	31,4	82,9
Cari Transferler	98,5	186,9	716,0	1.412,1	89,7	97,2
Sermaye Giderleri	22,4	36,8	108,0	199,2	64,3	84,5
Sermaye Transferleri	9,8	33,4	20,5	100,5	241,3	391,0
Borç Verme	51,7	32,1	150,5	92,0	-38,0	-38,9
Yedek Ödenekler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Personel giderleri, bütçe giderlerinde yaşanan artışta en yüksek ikinci belirleyici etken olmuştur. Sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri dahil personel giderleri, yılın ilk sekiz ayında geçen yılın

aynı dönemine göre yüzde 115,3 artarak 946,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, kamu çalışanlarının maaş ve ücretlerinde yapılan artışlar etkili olmuştur.

2022 yılının ilk sekiz ayında 150,5 milyar TL olan borç verme kalemi, 2023 yılının aynı dönemde 92,0 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, KİT'lere yapılan transferlerde ortaya çıkan düşüş etkili olmuştur.

2023 yılının ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre mal ve hizmet alım giderlerinde maliyet artışlarının etkisiyle yüzde 82,9 artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, temelde deprem harcamalarının etkisiyle sermaye transferlerinde yüzde 391 artış yaşanmıştır. Sermaye giderleri ise 2023 yılının Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 84,5 artış göstermiştir.

3. Bütçe Gelirleri

2023 yılının Ocak-Ağustos döneminde, merkezi yönetim bütçe gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 69,6 oranında artarak 2.998,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde genel bütçe vergi gelirleri yüzde 76,0 oranında artış göstererek 2.595,8 milyar TL, vergi dışı gelirler ise yüzde 31,5 oranında artış göstererek 336,5 milyar TL olmuştur. Aynı dönemde, özel bütçeli idarelerin gelirlerinde yüzde 69,8 oranında, düzenleyici ve denetleyici kurum gelirlerinde yüzde 90,2 oranında artış gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

(Milyar TL)	Ağustos		Ocak-Ağustos		Değişim Oranı (%)	
	2022	2023	2022	2023	Ağustos	Oca.-Ağu.
GELİRLER	305,9	614,0	1.768,3	2.998,7	100,7	69,6
Genel Bütçe Gelirleri	301,3	606,6	1.730,3	2.932,3	101,3	69,5
I-Vergi Gelirleri	271,9	543,2	1.474,5	2.595,8	99,8	76,0
Gelir Vergisi	33,8	68,2	205,8	398,1	101,5	93,5
Kurumlar Vergisi	101,1	161,1	366,6	473,4	59,4	29,1
Motorlu Taşıtlar Vergisi	2,1	10,3	20,6	44,0	388,4	113,4
Dahilde Alınan KDV	13,2	51,2	107,9	285,5	287,8	164,7
Petrol ve Doğalgaz ÖTV	7,6	27,6	49,5	75,9	262,3	53,3
Motorlu Taşıtlar ÖTV	14,7	46,9	86,9	256,7	219,4	195,5
Alkollü İçkiler ÖTV	5,1	7,6	25,0	39,9	48,0	59,7
Tütün Mamulleri ÖTV	8,8	16,8	61,8	102,0	90,3	65,2
Dayanıklı Tük. Mal. ÖTV	2,7	4,1	15,4	32,8	54,7	113,7
BSMV	4,3	10,6	33,8	73,8	147,5	118,1
Gümrük Vergileri	7,8	15,3	46,1	84,1	95,8	82,7
İthalde Alınan KDV	57,9	96,8	361,0	550,5	67,1	52,5
Damga Vergisi	3,5	7,8	25,0	51,1	119,5	104,6
Harçlar	6,0	10,9	44,2	78,0	83,2	76,6
Diğer	3,2	8,1	25,1	49,9	149,3	98,6
II-Vergi Dışı Gelirler	29,5	63,5	255,8	336,5	115,4	31,5
Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	3,8	5,7	28,7	48,8	50,0	69,8
Düzen. ve Denet. Kur. Gelirleri	0,8	1,6	9,3	17,6	99,5	90,2

Gelir vergisi tahsilatı, 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 93,5 oranında artarak 398,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Makroekonomik göstergelerde yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak asgari ücret ile diğer ücretlilere yapılan artışlar yaşanan yükselişte temel belirleyici olmuştur. **Kurumlar vergisi tahsilatı ise yılın ilk sekiz ayında, geçen yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 29,1 oranında artarak 473,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.** 2022 yılı kaynaklı yüksek baz etkisi nedeniyle yaşanan bu sınırlı yükselişte, alınan tedbirler ve fiyat artışları kaynaklı kurum gelirlerinde görülen performans artışı etkili olmuştur.

Dâhilde alınan KDV tahsilatı 2023 yılının ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 164,7 oranında artarak 285,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. İç talepteki güçlü seyir, fiyat artışları ve KDV oranlarında yapılan değişiklikler söz konusu artısta belirleyici olmuştur.

ÖTV gelirleri yılın ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 112,7 oranında artmıştır. Bu kapsamda, petrol ve doğalgaz ürünlerinden alınan ÖTV tahsilatı yüzde 53,3 oranında artarak 75,9 milyar TL olmuştur. Tüketim artışının yanı sıra litre başına ÖTV tutarlarında yapılan fiyat ayarlamaları bu yükselişte etkili olmuştur. Tütün mamulleri üzerinden yapılan ÖTV tahsilatı 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 65,2 oranında artarak 102 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sigara perakende satış fiyatlarındaki artışlar bu

yükselişin temel belirleyicisi olmuştur. Alkollü içkilerden alınan ÖTV ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 59,7 oranında artarak 39,9 milyar TL olmuştur. Yılın ilk sekiz ayında, motorlu taşıt araçlarından alınan ÖTV tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 195,5 oranında artıla 256,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu artısta; kur ve fiyat artışlarına bağlı olarak araçlardan alınan ÖTV tutarlarında yaşanan yükselmeler ile araç satışlarındaki artış etkili olmuştur. Dayanıklı tüketim malları üzerinden elde edilen ÖTV tahsilatı ise Ocak- Ağustos döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 113,7 oranında artarak 32,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

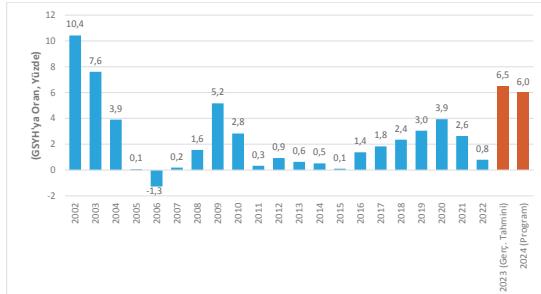
İthalde alınan KDV gelirleri, 2023 yılının ilk sekiz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 52,5 oranında artarak 550,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, ithalat ve döviz kurlarında yaşanan artış etkili olmuştur.

Vergi dışı toplam gelirler önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 31,5 oranında artarak 336,5 milyar TL olmuştur. Vergi dışı gelirlerde yaşanan yükselişte faizler, paylar ve cezalardaki artış etkili olmuştur.

B. Genel Devlet Dengesi

2022 yılında GSYH'ya oranla yüzde 0,8 olan genel devlet açığının 2023 yılında yüzde 6,5'e yükseleceği, 2024 yılında ise yüzde 6,0 olacağı öngörmektedir.

Şekil 3: Genel Devlet Borçlanma Gereği

C. Kamu Borç Dinamikleri

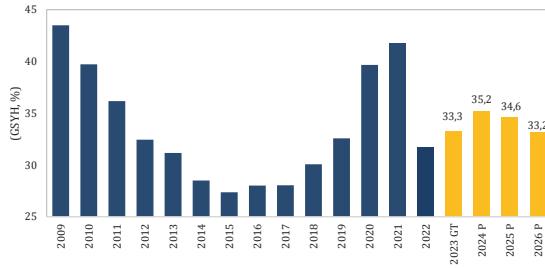
1. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku

AB tanımlı genel yönetim borç stoku GSYH'ya oranla oldukça düşük seviyedendir ve küresel salgın öncesi seviyeleme gerilemiştir.¹ 2021 yılı sonuna göre 10,1 puan düzeyinde yüksek bir gerilemeyeyle 2022 yılında yüzde 31,7 seviyesinde gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH'ya oranı 2023 yılının ikinci çeyreği itibarıyla yüzde 34 seviyesinde kaydedilmiş olup 2023 yılı sonunda ise yüzde 33,3 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

¹ Avrupa Birliği bünyesinde ekonomik ve parasal birliğe geçişin ön koşulu olan “Maastricht Kriterleri” çerçevesinde hesaplanmakta olan borç stoku verisidir. AB tanımlı genel yönetim borç stoku hesaplanırken genel yönetimi oluşturan kurum ve kuruluşların iç ve dış borç stokları toplanarak genel yönetim brüt borç stoku elde edilmekte ve genel yönetim brüt borç stoku toplamına üç temel ayarlama kalemi yansıtılmaktadır. Bu ayarlama kalemlerine ilişkin hesaplama şu şekildedir:

- Genel yönetim kapsamı içerisinde yer alan kurum ve kuruluşların ellişinde bulundurdukları ve yine bu kurum ve kuruluşlara ait borçlanma senetleri düşülmektedir.
 - ESA 95 metodolojisi kapsamında kuponsuz olarak ihraç edilen senetlerin “nominal değerleri” (anapara ve faiz toplamı) esas alınmaktadır, ayrıca TÜFE'ye endeksli senetlerin anapara enflasyon farkı, merkezi yönetim iç borç stokuna dahil edilmektedir.
 - Merkezi yönetimin yükümlülüğü olan dolaylımdaki bozuk paralar tutarı merkezi yönetim iç borç stokuna dahil edilmektedir.
- Böyleslikle uluslararası standartlara uygun genel yönetim borç stoku verileri elde edilmekte ve uluslararası karşılaştırmalara imkân sağlanmaktadır.

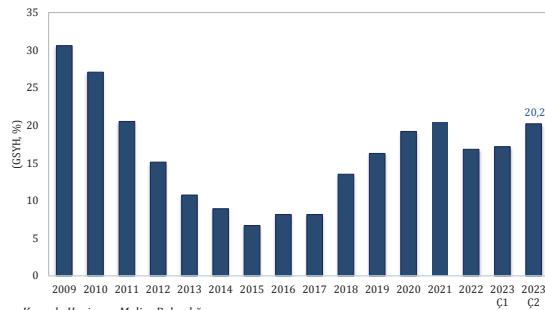
Şekil 4: AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku

2. Kamu Net Borç Stoku

Kamu net borç stokunun GSYH'ya oranı 2023 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 20,2 olmuştur.² İkinci çeyrek itibarıyla kamu brüt borç stoku 6.164,2 milyar TL, kamu net borç stoku 3.882,6 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 5: Kamu Net Borç Stoku

3. Merkezi Yönetim Borç Stoku

Merkezi yönetim toplam borç yükünün GSYH'ya oranı Ağustos 2023 itibarıyla yüzde 30 olmuştur. Bu dönemde merkezi yönetim toplam borç stokunun yüzde 46,9'unu (2.759,0 milyar TL) iç borç stoku, yüzde 53,1'ini (3.121,0 milyar TL) ise dış borç stoku oluşturmuştur.

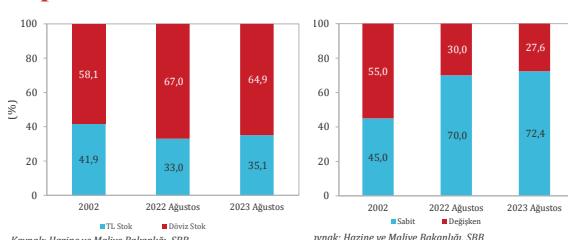
² Kamu net borç stoku, kamu sektörünün iç ve dış borç yükümlülükleri toplamından kamu sektörünün elinde bulundurduğu varlıkların (TCMB Net Varlıklar + Kamu Varlıklar + İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıklar) çıkarılması suretiyle hesaplanmaktadır.

Şekil 6: Merkezi Yönetim Borç Stoku

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK, SBB hesaplamaları

*2023 yılı Ağustos verisi, 2023 yılı 2. çeyrek yıllıklandırılmış GSYH verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

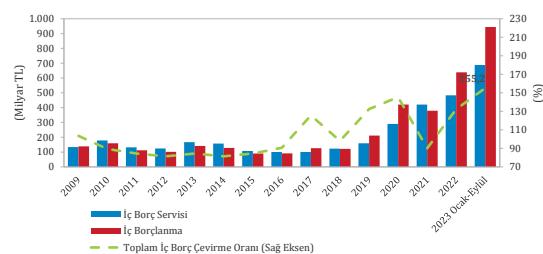
2023 yılı Ağustos ayında sabit faizli borçların toplam borç içindeki payı geçen yılın aynı dönemine göre 2,4 puan artarak yüzde 72,4 olmuştur.

Şekil 7: Merkezi Yönetim Borç Stokunun Yapısı

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, SBB

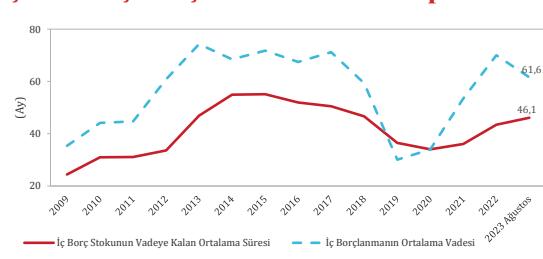
a. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku

2023 yılının ilk dokuz ayı için toplam iç borç çevirme oranı yüzde 155,2 olmuştur.³ 2023 yılı Ağustos ayında merkezi yönetim iç borç stoku 2.759,0 milyar TL olmuştur.

Şekil 8: Toplam İç Borç Çevirme Oranı

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, SBB hesaplamaları

2023 yılı ilk sekiz ayında nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi 61,6 ay olmuştur. Diğer taraftan toplam iç borç stokunun vadeye kalan süresi de Ağustos ayı itibarıyla 46,1 ay olmuştur.

Şekil 9: İç Borçlanmanın Vade Yapısı

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, SBB hesaplamaları

b. Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku

Ağustos 2023 itibarıyla merkezi yönetim dış borç stoku 117,2 milyar dolar olmuştur. Bu dönemde toplam dış borç stokunun yüzde 78'i (91,5 milyar dolar) tahvilden, yüzde 22'si (25,7 milyar dolar) ise kredilerden oluşmuştur. Eylül 2023 itibarıyla, 2023 yılında uluslararası sermaye piyasalarından üç tahvil ihracı ile toplamda 7,5 milyar dolar tutarında kaynak sağlanmıştır.

³ Toplam iç borç çevirme oranı, finansman amacıyla gerçekleştirilen iç borçlanma ve iç borç servisi verileri kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu kapsamında toplam iç borç çevirme oranı, ilgili dönemde (ay, yıl) iç borçlanmanın, iç borç ödemelerine bölünmesiyle elde edilen orandır. Toplam İç Borç Çevirme Oranı: İç Borçlanma Toplami/İç Borç Servisi (Anapara + Faiz Ödemeleri Toplami). İç borç servisi ise, devlet iç borcundan doğan anapara ve faiz ödemelerini ifade etmektedir.

Yıllık Ekonomik Rapor 2023

Tablo 3: 2023 Yılında Gerçekleştirilen Yurt Dışı Tahvil İhraçları

Anlaşma Tarihi	İtfa Tarihi	Vade (Yıl)	Döviz Cinsi	Yazılı Değer (Milyon \$)	Kupon Oranı (%)	Yatırımcıya Getiri (%)	İhraç Tipi
19.01.2023	19.01.2033	10,0	Dolar	2.750	9,375	9,750	Tahvil
14.03.2023	14.03.2029	6,0	Dolar	2.250	9,375	9,500	Tahvil
13.04.2023	13.07.2030	7,3	Dolar	2.500	9,125	9,300	Yeşil Tahvil
Toplam				7.500			

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, SBB Hesaplamaları

V.

ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI

V. ENFLASYON VE PARA POLİTİKASI

2022 yılında dünya genelinde gerek manşet gerekse çekirdek göstergelerde hız kazanan enflasyon, özellikle gelişmiş ülkeler için tarihi yüksek seviyelere ulaşmıştır. Küresel ölçekte enflasyonla mücadelede merkez bankaları tarafından parasal sıkılaşma adımları atılmış, ancak bu adımların sonuçları çekirdek göstergelere beklenen düzeyde yansımamıştır. Rusya-Ukrayna savaşına bağlı olarak tedarik zincirlerindeki aksaklılıklar ve arz kısıtlamalarıyla birlikte hızlı bir şekilde yükselen enerji ve gıda fiyatları, 2022 yılı boyunca küresel enflasyonist dalganın yaşanmasında öne çıkan unsurlar olmuştur.

Söz konusu küresel gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de 2022 yılı sonunda TÜFE yıllık artış oranı baz etkisinin yanı sıra küresel enerji ve gıda fiyatlarındaki gelişmelerle yüzde 64,3 olarak Orta Vadeli Program (2023-2025) tahminine oldukça yakın bir oranda gerçekleşmiştir.

2023 yılı Ocak-Eylül döneminde birikimli TÜFE artış oranı yüzde 49,9 olarak kaydedilmiştir. Bu artısta temel mal fiyatlarında daha belirgin olmak üzere kur gelişmelerinin etkileri, hizmet enflasyonundaki katılık, gıda fiyatlarında tarihsel ortalamaların üzerindeki görünüm, vergi düzenlemeleri, maliyet yönlü baskilar ile enflasyon bekentlerindeki bozulmaya bağlı olarak güçlenen atalet etkisi belirleyici olmuştur. Diğer taraftan, enflasyonla mücadelede başta doğalgaz grubu olmak üzere enerji fiyatlarında uygulanan sübvensiyonlar ve kira artışlarına tavan fiyat

uygulanmasının yanı sıra çeşitli dış ticaret tedbirleri alınmış, bu gelişmelerle beraber, TÜFE yıllık artış oranı 2023 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 61,5 olmuştur.

Önümüzdeki dönemde fiyat istikrarının önceliklendirilerek para, maliye ve gelirler politikalarının eşgüdüm içerisinde uygulanması, fiyat artışlarına etki eden tüm unsurlarla mücadele edilerek, miktarsal sıkılaşmayı da içeren sıkı para politikası ile seçici kredi uygulamalarının desteğiyle iç talepte dengelenme sağlanırken, üretim, rekabet ve verimlilik artışlarıyla 2024 yılında başlaması öngörülen dezenflasyon sürecinin devamında TÜFE yıllık artış hızının 2026 yılı sonunda yüzde 8,5 ile tek haneye düşürülmesi amaçlanmaktadır.¹

A. Enflasyon

1. TÜFE ve Yİ-ÜFE Görünümü

Tüketicili fiyatları yıllık enflasyonu 2023 yılında Türk lirasında gözlenen değer kaybı, ücret ve vergi ayarlamaları ile artan maliyet yönlü baskilar, gıda ve enerji fiyatlarındaki yüksek seyir, talep koşulları, hizmet fiyatlarındaki yüksek seviyelerdeki katılığın devam etmesi gibi gelişmelerle yüksek seyrini sürdürmüştür. Ocak ayında döviz kurunda yaşanan gelişmelerin birikimli etkilerine ek olarak asgari ücret ve yüksek seyreden gıda fiyatlarından etkilenen hizmet grubu fiyatlarındaki yükselişin devam etmesiyle yüzde 57,68 olan TÜFE yıllık enflasyonu, Şubat ayında büyük ölçüde enerji grubu

¹Orta Vadeli Program (2024-2026), Eylül 2023

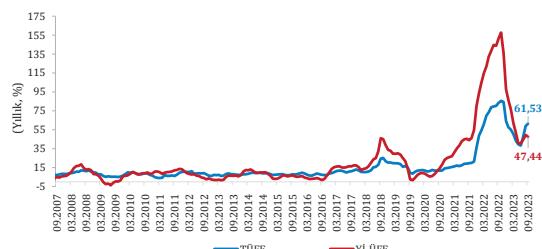
fiyatlarındaki ılımlı seyir ve baz etkisiyle 2,50 puan azalarak yüzde 55,18 olmuştur. Tüketicili fiyatları Mart ayında gıda ve hizmet fiyatlarındaki yüksek seyrin etkisiyle yüzde 2,29 oranında artmış, yıllık enflasyon 4,67 puan azalışla yüzde 50,51'e gerilemiştir. Bu dönemde tüketici yıllık enflasyonu Türk lirasındaki istikrarlı seyir ve ithalat fiyatlarındaki olumlu görünümle birlikte tüm alt gruplar genelinde düşmüştür, enerji fiyatlarındaki ılımlı görünüm devam etmiştir.

TÜFE yıllık enflasyonu yılın ikinci çeyreğinde baz etkisiyle yavaşlama eğilimine girmiştir, bu dönemde meskenlere doğalgazın bedelsiz sunulması ile birlikte uygulanan sıfır fiyat politikası enerji fiyatlarını belirgin bir şekilde düşürürken diğer alt gruplar enflasyonunda yüksek seyir devam etmiştir. Nisan ayında yıllık TÜFE 6,83 puan azalışla yüzde 43,68 seviyesine gerilemiş, tüm ana gruplar genelinde yıllık enflasyon düşerken en belirgin katkı enerji grubundan gelmiştir. Mayıs ayında tüketici yıllık enflasyonundaki artışa en belirgin katkı temel mal ve hizmet gruplarından gelmiştir. Bu ayda yıllık enflasyon bir önceki aya göre 4,09 puan azalarak yüzde 39,59 seviyesinde gerilemiştir. TÜFE 2023 yılı Haziran ayında 1,38 puan azalışla yüzde 38,21 oranın gerilemiştir. Nisan ve Mayıs aylarında görece istikrarlı seyreden döviz kurunun Haziran ayında bir miktar değer kaybetmesiyle başta dayanıklı tüketim malları olmak üzere tüketici enflasyonu yükselmiştir, Temmuz ayında TÜFE yıllık enflasyonu yüzde 47,83 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, asgari ücret artışının yanı sıra vergi ayarlamaları ile yönetilen/

yönlendirilen kalemlerdeki fiyat artışları ile Türk lirasındaki değer kaybı etkili olmuştur. Ağustos ayında TÜFE yıllık enflasyonu, söz konusu gelişmelerin birikimli etkileriyle yüzde 58,94 seviyesinde gerçekleşmiştir. Eylül ayında ise TÜFE yıllık enflasyonu yüzde 61,53 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede hizmet, alkol, tütün ve altın ile gıda gruplarında yaşanan artışlar belirleyici olmuştur.

Yıllık üretici fiyatları enflasyonu, enerji emtia fiyatlarındaki görünümle uyumlu olarak düşüş kaydederken, kur gelişmeleri ile asgari ücret artışlarının maliyet yönlü baskıları kuvvetlendirmesile yükseliş eğilimini sürdürmektedir. Üretici ve tüketici fiyatları arasındaki makas bu dönemde tüketici fiyatları lehine kapanmıştır. 2023 yılı ilk çeyreğinde yurt içi üretici fiyatları yıllık enflasyonu yüzde 62,45 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, elektrik ve doğalgaz gibi yönetilen fiyatlarda yapılan fiyat ayarlamaları ile baz etkisi üretici fiyatlarındaki azalısta belirleyici rol oynamıştır. Yılın ikinci çeyreğinde de yıllık üretici enflasyonu enerji fiyatlarındaki düşüşler ve baz etkisinin desteğiyle yüzde 40,42'ye gerilese de Haziran ayında döviz kuru gelişmelerinin yansımalarıyla yüksek seviyede aylık artış gerçekleşmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ise yurt içi üretici fiyatları yıllık enflasyonu kur gelişmeleri ve asgari ücret ayarlamaları kaynaklı maliyet yönlü baskılarla yükseliş eğilimine girerken, enerji fiyatlarındaki baz etkisi üretici fiyatlarındaki artışı sınırlamıştır. Bu dönemde üretici fiyatları yıllık enflasyonu yüzde 47,44 oranında gerçekleşmiştir.

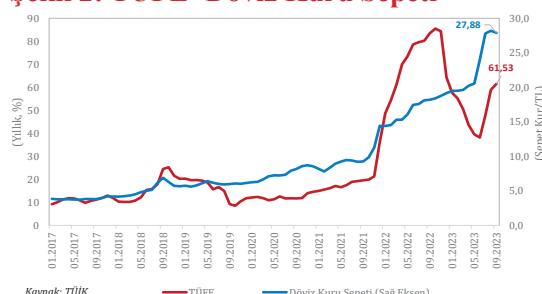
Şekil 1: Yıllık TÜFE ve Yİ-ÜFE Enflasyonu Oranları

Kaynak: TÜİK

Döviz kurlarındaki artışlar ve kur oyaklığı enflasyondaki görünümün temel belirleyicisi olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde Türk lirası istikrarlı seyrini sürdürmüştür, döviz kurunda gözlemlenen ılımlı seyrin çeyrek boyunca devam etmesiyle dönemlik oynaklık düşüş kaydetmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde görece istikrarlı görünüm sergilerken yükseliş geçtiği gözlemlenen döviz kuru artışlarının birikimli etkileri 2023 yılı üçüncü çeyreğinde kısmen devam etmiş, Eylül ayı itibarıyla ise döviz kurunda daha ılımlı bir görünüm oluşmuştur.

Şekil 2: TÜFE- Döviz Kuru Sepeti²

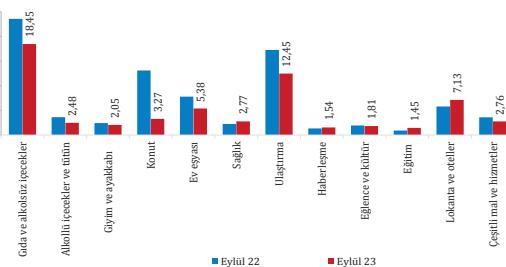
Kaynak: TÜİK, TCMB

2023 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllık enflasyona katkılardır büyük ölçüde gıda ve alkolsüz içecekler, ulaştırma ile lokanta ve oteller gruplarından kaynaklanmıştır. Bu dönemde tüketici enflasyonuna

²Sepet kur değeri: (ABD Doları/TL + Avro/TL)/2.

gıda grubunun 18,45 puan, ulaşım grubunun 12,45 puan ve lokanta ve oteller grubunun 7,13 puan katkısı olmuştur.

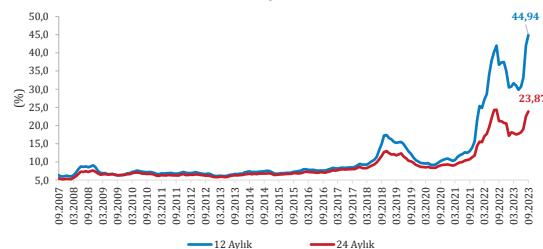
Şekil 3: Yıllık Enflasyona Katkılar

Kaynak: TÜİK

2023 yılında enflasyon beklentileri, enflasyondaki genel görünüm, kurdaki gelişmelere, küresel enflasyonun yüksek seviyelerdeki kalıcılığı yönündeki belirsizliklere bağlı olarak şekillenmiştir. TCMB Eylül ayı Piyasa Katılımcıları Anketine göre 2023 yılsonu enflasyon beklentisi yüzde 67,22; gelecek 12 ve 24 aya ilişkin enflasyon beklentileri ise sırasıyla yüzde 44,94 ve yüzde 23,87 olmuştur.

Şekil 4: Yıllık Enflasyon Beklentileri

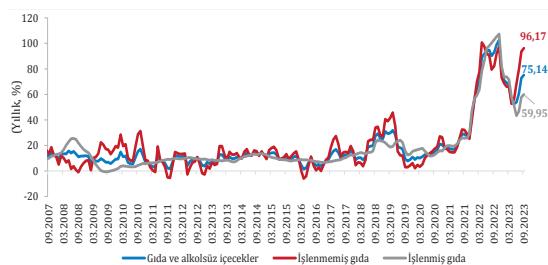
Kaynak: TCMB

2. Gıda Enflasyonu

Uluslararası tarımsal emtia ve gıda fiyatlarındaki aşağı yönlü seyirle birlikte, yurt içi piyasada iklim şartlarının etkisiyle ortaya çıkan arz yönlü sorunlar, döviz kurlarındaki artışlar ile ücret ve vergi ayarlamalarının etkisiyle girdi maliyetlerindeki yükselişler 2023

yılında gıda enflasyonunu etkileyen unsurlardır. Gıda ve alkolsüz içecekler grubu enflasyonunda 2022 yılı genelinde gözlemlenen hızlanma 2023 yılı ilk çeyreğinde devam etmiş, yıllık enflasyon taze meyve ve sebze enflasyonuna bağlı olarak gerilemiş ve yüzde 67,89 olarak gerçekleşmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde ise gıda enflasyonu, döviz kuru gelişmeleri, artan girdi maliyetleri ve arz yönündeki aksamalar neticesinde manşet enflasyonun üzerinde seyretmeye devam etmiştir. Bu dönemde gıda grubunda yıllık enflasyon işlenmemiş gıdada yükselsirken işlenmiş gıdada düşüş gözlemlenmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde gıda grubu fiyatları aylık artışlar yüksek seyrederken yıllık enflasyon baz etkisiyle yüzde 53,92'ye gerilemiştir. 2023 yılı üçüncü çeyreğinde döviz kuru gelişmeleri ve arz yönlü sorunlarla artan girdi maliyetlerinin etkisiyle gıda ve alkolsüz içecek grubu enflasyonu yüzde 75,14 oranında gerçekleşmiştir. Bu gelişmede işlenmemiş gıda grubu yüzde 96,17 oranında yükselecek gıda grubu artışında öncü olurken, işlenmiş gıda grubu yüzde 59,95 oranında artmıştır.

Şekil 5: Gıda ve Alt Kalemlerinde Yıllık Enflasyon

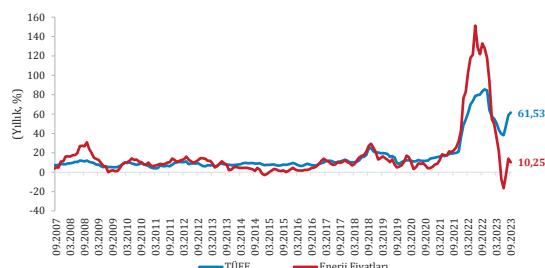

Kaynak: TÜİK

3. Enerji Enflasyonu

Enerji enflasyonu uluslararası piyasalardaki gelişmelerin yansımı ile 2023 yılı genelinde geçtiğimiz yıla kıyasla düşmüştür. 2022 yılının ikinci yarısında oldukça yavaşlayan yıllık yurt içi enerji enflasyonu, yılın ilk çeyreğinde Türk lirasındaki istikrarlı görünüm ve uluslararası petrol fiyatlarındaki aşağı yönlü eğilimle ılımlı bir seyir izleyerek yüzde 35,66 oranında gerçekleşmiştir. Enerji yıllık enflasyonu ikinci çeyrekte, gerileyen uluslararası enerji fiyatlarının yanı sıra meskenlere yönelik olarak elektrik tarifelerinde yapılan indirim ile doğal gazın Mayıs ayında bedelsiz kullandırılmasının etkisiyle önemli ölçüde düşüş kaydederek Haziran ayını yüzde 16,52 oranında azalışla tamamlamıştır. Yılın üçüncü çeyreğinde ise enerji fiyatları yıllık enflasyonu kur gelişmeleri ve uluslararası petrol fiyatlarındaki yükselişin etkisiyle Eylül ayında yüzde 10,25 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 6: Enerji Fiyatları Yıllık Enflasyonu

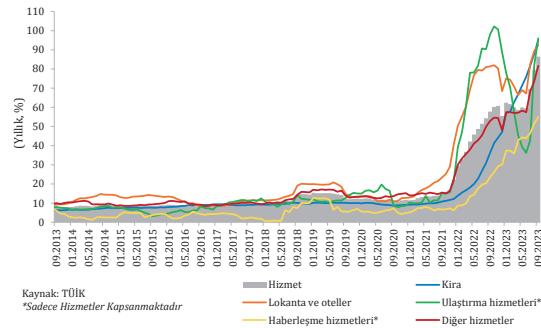
Kaynak: TÜİK

4. Hizmet Enflasyonu

Hizmet grubu yıllık enflasyonu 2023 yılı genelinde yüksek seviyede kalma ya devam etmiştir. Yılın ilk çeyreğinde ücret ayarlamaları ve gıda enflasyonundaki görünüme paralel olarak lokanta ve

otel enflasyonu belirgin artış kaydederken malzeme ve işgücü giderlerini kapsayan bakım-onarım, endeksleme davranışının yaygın olduğu eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra yeniden değerlemeye bağlı kalemler ve eğlence-kültür hizmetlerinin diğer hizmetler enflasyonu üzerindeki olumsuz etkisi hissedilmiştir. Bu doğrultuda, hizmet enflasyonundaki yüksek seyirde yıllık enflasyonu yüzde 70 seviyelerine ulaşan lokanta-otel ve yüzde 57 seviyeleme ulaştı. Diğer hizmetler öne çıkarken, hizmet grubu yıllık enflasyonu yüzde 59,93 seviyesinde gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe ikinci çeyrek artışının son çeyreğe benzer bir eğilim sergilemesiyle yüksek seviyeler korunmuştur. Bu dönemde, kira ile lokanta ve oteller grubu fiyatları hizmet enflasyonunu yukarı yönlü etkilemeye devam etmiştir. Yıllık enflasyonları yaklaşık yüzde 76 seviyesine ulaşan kira ile kırmızı et fiyatları kanalıyla gıda fiyat görünümüne paralel olarak yüzde 68 seviyesine yükselen lokanta ve otel grubu, hizmet enflasyonundaki görünümü belirleyen ana alt kalemler olmuştur. Hizmet grubu yıllık enflasyonu 2023 yılı üçüncü çeyreğinde asgari ücrette yapılan ayarlamanın etkisiyle yükselmiş, Eylül ayında yüzde 86,46 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, hizmet fiyatlarındaki artışlar alt gruplar geneline yayılırken, en belirgin katkı kira ve lokanta-otel gruplarından gelmiştir.

Şekil 7: Hizmet ve Alt Kalemlerde Yıllık Enflasyon

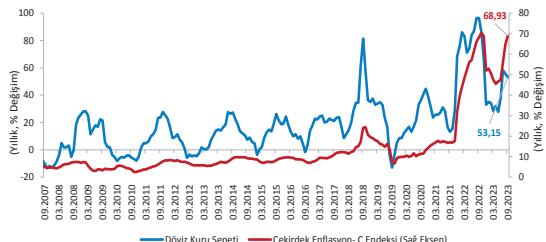

Kaynak: TÜİK

5. Çekirdek Enflasyon

2023 yılı genelinde yıllık enflasyonun çekirdek göstergelerinde artış gözlenmiştir. 2023 yılı ilk çeyreğinde C endeksi³ yıllık bazda yüzde 47,36 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, emtia fiyatlarında gerileme ve Türk Lirasındaki istikrarlı seyir ile birlikte dış fiyatlar yıllık enflasyondaki düşüşü desteklerken, hizmet fiyatlarındaki seyir daha olumlu bir görünümü baskılampmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde Haziran ayında Türk lirasında gözlenen değer kaybı ve ithalat fiyatları kaynaklı olarak Haziran ayında C endeksi enflasyonu yıllık bazda yüzde 47,33 olarak gerçekleşmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ise söz konusu grup fiyatları yıllık enflasyonu döviz kuru gelişmelerinin birikimli etkisi ile ücret ve vergi ayarlamalarıyla yüzde 68,93 olmuştur. Bu dönemde, temel mal ve hizmet fiyat gelişmelerinin yansamasıyla C endeksi yıllık enflasyonu artış eğilimini sürdürmüştür.

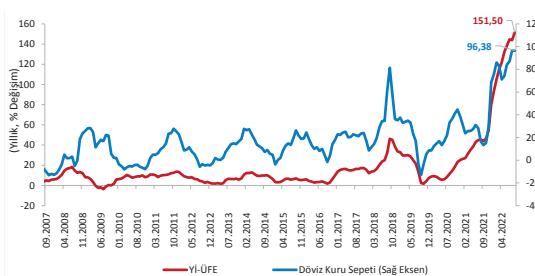
³Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE

Şekil 8: Çekirdek Enflasyon ve Döviz Kuru

Kaynak: TÜİK

6. Yİ-ÜFE

Yıl içerisinde Türk lirası cinsi uluslararası emtia fiyatlarındaki aşağı yönlü seyir ve tedarik zincirlerindeki aksaklılıkların giderilmesi ile navlun maliyetlerinde gözlenen azalışlar üretici fiyatları yıllık enflasyonunun geçtiğimiz yıla kıyasla daha ılımlı bir seyir izlemesini sağlamıştır. Yıl genelinde Yİ-ÜFE yıllık enflasyondaki görünümde, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere uluslararası emtia fiyatlarındaki süregelen azalış eğilimi ve döviz kuru gelişmelerinin olumlu etkisi hissedilmiştir. Buna ilaveten, asgari ücrette yıl içerisinde yapılan güncellemeyle reel birim ücretler toparlanmışsa da üretici enflasyonu üzerinde yukarı yönlü baskı oluşmuştur. Yıllık üretici enflasyonu enerji fiyatlarındaki düşüşler gerilemeye devam ederken üretici fiyatlarının ana eğiliminde Haziran ayında kur gelişmelerinin etkisi gözlenmiştir. Yİ-ÜFE Eylül ayında kur gelişmeleriyle birlikte ücret ayarlamaları ve küresel enerji emtialardaki artış kaynaklı olarak yüzde 3,40 oranında artmış, yıllık enflasyon yüzde 47,44 olarak gerçekleşmiştir. Ana sanayi gruplarına göre incelendiğinde, aylık bazda en belirgin artış küresel enerji emtia fiyatlarında yükseliş kaynaklı olarak yüzde 6,12 ile yurt içi enerji fiyatlarında kaydedilmiştir.

Şekil 9: Yİ-ÜFE ve Döviz Kuru

Kaynak: TÜİK

B. Para Politikası

TCMB, 2022 yılı Eylül ayında başladığı politika faiz oranlarında indirim sürecine 2023 yılı Şubat ayına kadar devam etmiştir. TCMB, politika faiz oranını 2022 yılı Ekim ve Kasım ayında 150'şer bp, 2023 yılı Şubat ayında ise 50 bp indirerek yüzde 8,5 seviyesine düşürmüştür.

TCMB, 2023 yılı Haziran ayından Eylül ayı sonuna kadar politika faiz oranını toplamda 21,5 yüzde puan artırarak yüzde 30 seviyesine çıkarmıştır. Enflasyonun ana eğiliminin gerilemesini ve orta vadede yüzde 5 hedefine ulaşmasını sağlayacak parasal ve finansal koşulları oluşturma amacıyla doğrultusunda politika faiz oranları kademeli olarak artırılmış, 2023 yılı Haziran ayında 650 bp, Temmuz ayında 250 bp, Ağustos ayında 750 bp ve Eylül ayında 500 bp artış gerçekleştiren TCMB, politika faiz oranını yüzde 30 seviyesine çıkarmıştır.

Parasal sıkılaştırma sürecinin yanı sıra TCMB, mevcut mikro ve makroihtiyatı çerçeveyi kademeli şekilde sadeleştirmeye başlamıştır. TCMB, makro finansal istikrarı desteklemek ve piyasa mekanizmalarının işlevsellliğini artırmak açısından mevcut mikro ve makroihtiyatı çerçeveye-

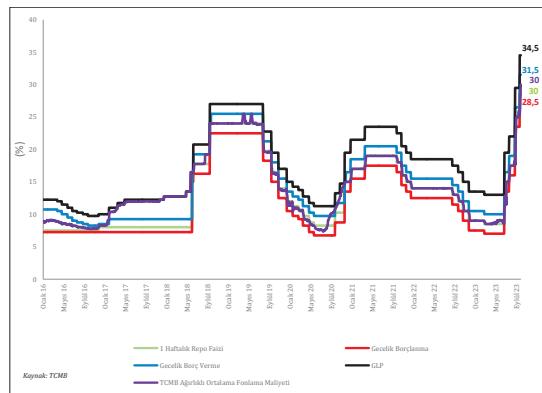
nin sadeleştirilmesine ve yumuşak bir geçiş süreci için sadeleşme politikasının etki analizlerine dayanarak ve kademe-li olarak uygulanmasına karar vermiştir. Bu kapsamda, ilk olarak bankaların YP yükümlülüklerine yönelik menkul kıymet tesis oranları sadeleştirilerek düşürülmüş-tür. TL mevduat payına göre ilave menkul kıymet tesis oranı, ilave zorunlu karşılık oranı ve yabancı para zorunlu karşılıklara komisyon uygulamalarında hedef oranlar yüzde 60'tan yüzde 57'ye indirilmiştir. Ayrıca, menkul kıymet tesisinde dönüşüm uygulaması sadeleştirilmiş ve kur korumalı hesaplardan 3 aydan uzun vadeli TL mevduata geçisi teşvik edecek değişiklikler yapılmıştır. Bunun yanında, faiz oranına göre menkul kıymet tesisi uygulaması sadeleştirilerek, ihracat ve yatırım kredileri hariç TL ticari kredilerde birinci kademe kaldırılarak faiz sınırının tek kademe ola-rak uygulanmasına karar verilmiştir.

TCMB, parasal sıkılaştırma sürecini destekleyecek seçici kredi ve miktarsal sıkılaştırma kararları almıştır. Bu kapsamda, kur korumalı mevduat (KKM) hesapları için yüzde 15 oranında zorunlu karşılık uygulamasına geçilmiştir. Kredi büyümesine göre menkul kıymet tesisi kapsamında yüzde 3 olan TL ticari krediler için aylık büyümeye sınırı yüzde 2,5'e düşürülmüştür. İhracat, yatırım, tarım ve esnaf kredileri bu sınırlandırmanın dışındada tutulmuştur. Faiz oranına göre menkul kıymet tesisi uygulaması sadeleştirilerek, ihracat ve yatırım kredileri hariç TL ticari kredilerde birinci kademe kaldırılarak faiz sınırı tek kademeye indirilmiştir. Finansal kaynakların verimli kullanımının destek-

lenmesi amacıyla, taşıt kredilerinde yüzde 3 olan büyümeye sınırı yüzde 2'ye düşürülmüştür. Bu adımların yanısıra, ihracatçıların finansmana erişimini desteklemek amacıyla reeskont kredilerinin günlük limiti 1,5 milyar TL'den 3 milyar TL'ye yükseltilmiş, reeskont kredilerinin kullanımındaki KOBİ payının artırılmasına ve ihracat performansının dikkate alınmasına devam edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, sadeleşme süreci kapsamında reeskont kredilerine erişim şartları kolaylaştırılmış; bu kapsamda, reeskont kredisi kullanımında yüzde 30 ilave ihracat bedeli satış koşulu kaldırılmış, reeskont kredi vadisi boyunca verilen döviz almama taahhüdünden, ithalat ödemeleri kapsamındaki döviz alımları istisna tutulmuştur.

2023 yılı boyunca Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti (AOFM) çoğunlukla politika faiziyle paralel hareket etmiştir. 2022 yılı Eylül ayından 2023 yılı Nisan ayına kadar fonlama haftalık repo ihaleleriyle yapıldığından AOFM, politika faiziyle paralel hareket etmiştir. Nisan ayından Temmuz ayı başına kadar TCMB fonlamaların haftalık repo ihalelerinin yanı sıra gecelik repo ihaleleriyle de yapılması nedeniyle AOFM, politika faiz seviyesinin üzerinde seyretmiştir. TCMB fonlama-sı Temmuz ayından itibaren gecelik repo ihaleleriyle yapıldığı olsa da çoğunlukla haftalık repo ihaleleriyle yapıldığından AOFM, politika faizine yakın seyretmiş-tir. 29 Eylül 2023 tarihi itibarıyla AOFM yüzde 30 seviyesindedir.

Şekil 10: TCMB Faiz Oranları

VI.

YURT İÇİ FİNANSAL

PİYASALAR

VI. YURT İÇİ FİNANSAL PİYASALAR

Dezenflasyonun sürecinin desteklenmesi amacıyla yürütülen para politikası, rezervlerde süre gelen artış ve makroihiyati politikalara yönelik sadeleşme adımlarının yanı sıra küresel risk iştahındaki kısmi iyileşme 2023 yılının ikinci yarısından itibaren yurt içi finansal piyasalarındaki mevcut istikrara katkı sağlamış, bu dönemden itibaren Türkiye'nin risk primi önemli ölçüde gerilerken Türk menkul kıymetlerine yönelik yurt dışı yerleşiklerin talebi armuştur. Yurt içi finansal piyasalarда gözlemlenen söz konusu olumlu gelişmelerin etkisiyle döviz kuru oynaklığı da bu dönemden itibaren gerilemiş ve gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) ortalamasına yakınsamıştır. BİST 100 Endeksi ise yerli yatırımcının artan talebiyle tarihi yüksek seviyelerini yenilemiştir. Söz konusu gelişmelerle beraber, finansal risk göstergeleri dikkatle izlenmekte olup herhangi bir dalgalanmaya yönelik gerekli tedbirler zamanında alınarak olumsuz etkileri bertaraf edilmekte ve piyasanın işlevini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi sağlanmaktadır.¹

2022 yılında ivmelenen kredi artışı, 2023 yılında sıklaşan finansal koşulların etkisiyle gerileyerek daha dengeli bir patikada seyretmeye başlamıştır. Politika faizindeki kademeli artış ve makroihiyati politikalardaki sadeleşme adımlarının etkisiyle kredi faiz oranları yükseliş eğilimine girmiştir. Yurt içi yerleşiklerin YP mevduatı gerilemeye devam ederken KKM hariç TL mevduat artışı hızlanmıştır. Tahsili ge-

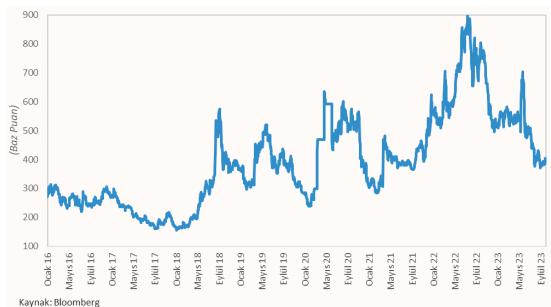
cikmiş alacak (TGA) bakiyesindeki yatay seyir, TL kredi hacminde süregelen güçlü artış ve kurlardaki yukarı yönlü eğilimin etkisiyle TGA oranı düşük seyretmekte, sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) ise hedef oranın üzerindeki yüksek seyrini korumaktadır.

A. Risk Primi

Rusya-Ukrayna savaşının getirdiği geopolitik riskler zayıflayarak devam ederken Fed başta olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının para politikasında sıklaşma sürecinin beklenenden yavaş olacağına ilişkin sinyaller küresel oynaklıkları sınırlandırmış ve küresel risk iştahının nispeten toparlanması ile GOÜ'lerin risk primleri yıl içerisinde sınırlı da olsa azalış göstermiştir. Türkiye'nin kredi temerrüt takası (CDS) priminde² ise yıl içinde dalgalandırmalar görülmüş olmakla birlikte, 2023 yılının ilk çeyreğinde küresel finansal sisteme ilişkin kaygılarla karşın finansal istikrarı korumaya yönelik atılan destekleyici adımların risk iştahını sınırlı oranda artırmamasına paralel olarak risk primi ilk çeyreği 2022 yılının son çeyreğine göre gerileyerek kapatmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde, özellikle yurt içi finansal piyasalarındaki belirsizliklerin etkisiyle keskin artış gösteren risk primi son dönemlerin en yüksek seviyeleini görmesinin ardından, üçüncü çeyrekte para politikasına yönelik atılan adımların da etkisiyle önemli oranda gerilemiştir.

¹ Yurt İçi Finansal Piyasalar bölümünde yer alan günlük veriler 30.09.2023 itibarıyla. Hisse senedi yabancı sahipliği oranı verisi 29.09.2023, DİBS yabancı sahipliği oranı verisi 29.09.2023 itibarıyla.

² CDS (Credit Default Swap – Kredi Temerrüt Takası): Bir alacaklarının üçüncü bir tarafa belli bir ücret ödemek üzere alacaklarını garantilemesidir. Borçlunun borcunu ödememesi riskini ortadan kaldırılmaya yönelik olarak alacaklarının üçüncü tarafa ödediği ve bir nevi sigorta primine karşılık gelen ücret ise CDS primi olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 1: 5 Yıllık CDS Primi**Şekil 2: Borsa Endeksi**

B. Hisse Senedi ve Tahvil-Bono Piyasaları

1. Borsa Endeksi

Yıl boyunca küresel pay piyasalarında enflasyon ve resesyon ikileminin varlık fiyatları üzerinde etkili oluşu ve devam eden gelişmiş ülke tahvil getirilerindeki artış pay piyasalarında dalgalandırmaya neden olsa da özellikle yurt içi finansal piyasalarındaki belirsizliğin ortadan kalkması ve risk primindeki düşüşle beraber BİST 100 Endeksi yurt içi yatırımcıların artan talebiyle yıl içinde tarihinin en yüksek kapanış seviyelerine ulaşmıştır. 7,6 milyonu aşan pay senedi yatırımcı sayısıyla birlikte BİST 100 Endeksi yılın geneline yansyan artış eğilimiyle rekorlarını tazeleyerek, tüm zamanların en yüksek kapanış seviyelerini yinelemiştir. Endeks kısmi düşüşler yaşamakla birlikte 8 bin puanın üzerindeki yükselen seyrine devam etmektedir. Ayrıca bu dönemde, halka arza olan ilgi artarak devam etmiş, 2023 yılının ilk sekiz ayı itibarıyla gerçekleşen 33 adet birincil halka arz ile elde edilen toplam hasılat yaklaşık 45,6 milyar TL'yi bulmuştur.

2. Tahvil Faiz Oranları

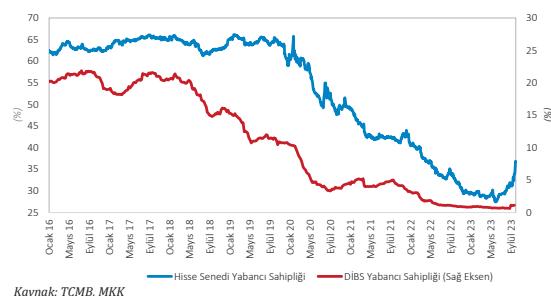
Tahvil faizleri yıla tek haneli seviyelerden başlarken özellikle yılın ikinci yarısından itibaren TCMB politika faizine yakın bir hareketle yükselmeye başlamıştır. Yılın ikinci çeyreğinde artış gösteren tahvil faizleri, risk primindeki düşüşe rağmen para politikasında uygulanan sıkılaştırıcı adımların ve makroihtiyatı politikalardaki sadeleşmenin de etkisiyle üçüncü çeyrekte bu artışı sürdürerek TCMB politika faizine yakın seviyelere yükselmiştir. Bununla birlikte, son dönemde enflasyon bekłentilerindeki artışa paralel olarak getiri eğrisi negatif eğimli devam etmektedir.

Şekil 3: Tahvil Faiz Oranları

3. Yabancı Yatırımcıların Payları

2023 yılının ilk dokuz ayında yaklaşık 357 milyon dolar portföy girişi gerçekleşmiştir. Hisse senedi piyasasındaki yabancı yatırımcıların payı Eylül ayı sonu itibarıyla yüzde 36,84 seviyesindedir. Tahvil-bono piyasasındaki yabancı yatırımcıların payı ise yüzde 1,14'tür.

Şekil 4: Yurt Dışı Yerleşiklerin Hisse Senedi ve Tahvil-Bono Piyasalarındaki Payları³

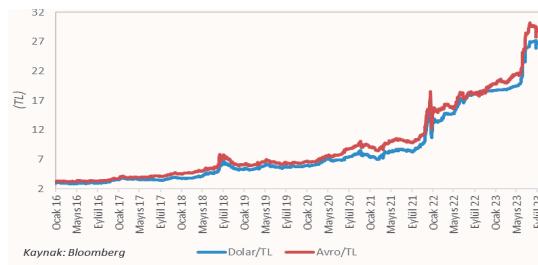

C. Döviz Piyasası

Dolar Endeksinin 2022 yılı son çeyreğinde gördüğü rekor düzeylerden sonra yılın ilk çeyreğinden itibaren nispeten düşüş göstermesi ve Fed'in sıkılaştırma döngüsünde sona geldiğine ilişkin artan bekłentiler Türk lirası ile birlikte GOÜ para birimlerinin üzerindeki baskıyı hafifletmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde gelişmiş ülkelerden para politikasında sıkılaşma sürecinin beklenenden yavaş olacağına ilişkin sinyaller gelmiştir. İkinci çeyrekte Dolar/TL'de görülen nispeten yukarı yönlü hareket üçüncü çeyrektен itibaren kurdaki hareketliliğin azalmasıyla yatay görünüm sergilemeye geçerken son dönemde paritedeki düşüş Avro/TL kuru üzerinde baskı oluşturmuştur.

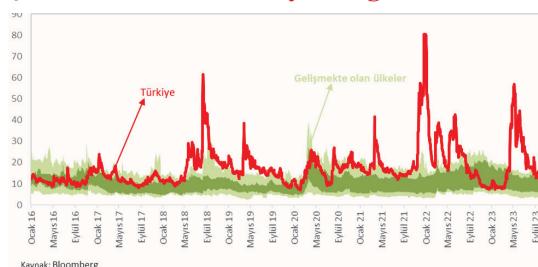
³ Yurt dışı sahiplik oranı, dünyanın geri kalanı ve Türkiye'deki bankaların yurt dışı şubelerinin toplamının, toplam sütununa bölünmesiyle elde edilmiştir. DİBS piyasa değeri verisi, TCMB tarafından 11 Eylül 2020 tarihinden itibaren yeni yöntem çerçevesinde açıklanmaktadır.

Şekil 5: Döviz Kurları

Opsyonların imaya ettiği kur oynaklısı son dönemde gerilemiştir. Yılın ilk çeyreğinde düşük seviyelerini sürdürmen opsiyonların imaya ettiği kur oynaklısı ikinci çeyrek itibarıyla yükseliş eğilimine gerek yurt içi belirsizliklerin de etkisiyle artış kaydetmiştir. Haziran ayından itibaren ise hızla gerilemeye başlayan opsiyonların imaya ettiği kur oynaklısı olumlu performans sergilemeye sürdürken GOÜ ortalamasına yakınsamaya devam etmektedir.

Şekil 6: Döviz Kuru Oynaklısı^{4,5}

D. Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörü sağlam bilanço yapısını korumaktadır. Sektörün aktif büyüklüğü 2023 yılı Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 60,1 artarak 20,3 trilyon TL olarak kaydedilmiştir. Aynı dönemde sektörün özkaynakları yüzde 62,6 artışla 1,9 trilyon TL'ye, mevduatları ise yüzde 67,1 artışla 12,9 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

⁴ Bir ay vadeli opsiyonların imaya ettiği döviz kuru oynaklısı.

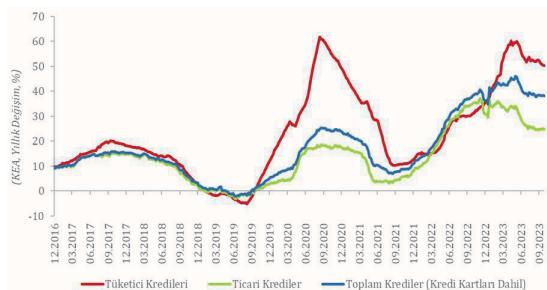
⁵ GOÜ'ler arasında Brezilya, Çekya, Endonezya, Filipinler, G. Afrika, G. Kore, Hindistan, Kolombiya, Macaristan, Malezya, Meksika, Polonya, Şili ve Tayvan yer almaktadır. Koyu yeşil alan, 1. ve 3. çeyrek değerleri göstermektedir.

Tablo 1: Bankacılık Sektörü Temel Verileri

Milyon TL	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 Ağustos	2023 Ağustos
Toplam Aktifler	2.357.432	2.731.037	3.257.842	3.867.426	4.490.818	6.106.442	9.215.463	14.347.390	12.699.119	20.331.921
Özkaynaklar	262.259	300.285	358.676	422.027	492.175	599.590	713.946	1.405.728	1.144.109	1.860.713
Toplam Mevduat	1.244.865	1.453.192	1.710.831	2.035.876	2.566.744	3.455.078	5.302.774	8.861.141	7.738.545	12.930.662
Toplam Krediler	1.484.960	1.734.342	2.098.246	2.394.425	2.655.946	3.576.375	4.900.878	7.580.668	6.661.162	10.449.872
Dönen Net Kar	26.052	37.530	48.648	54.123	49.043	58.503	92.942	431.614	252.208	350.589
Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%)	15,6	15,6	16,8	17,3	18,4	18,7	18,4	19,5	18,7	18,5

Kaynak: BDDK

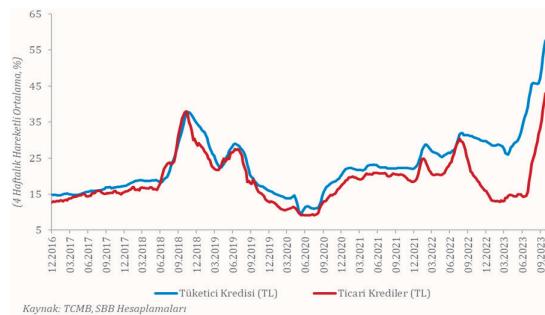
2022 yılı boyunca ivmelenen yıllık kredi artışı, 2023 yılında gerilemeye başmıştır. 2023 yılı Haziran ayından bu yana para politikasında kademeli faiz artışı ve makroihtiyati politikalarda sadeleşme süreci yürütülmektedir. Menkul kıymet tesisi kapsamında TL ticari kredilere uygulanan faiz sınırı tek kademeyle düşürülerek kredi piyasasının işlevselliği artırılırken seçici kredi sıklaştırmasına yönelik önlemlerle kredi artışlarının daha dengeli bir patika-ya gelmesi sağlanmıştır. 2022 yılsonunda yüzde 35'in üzerinde olan yıllık ticari kredi artışı, 2023 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 25 seviyelerine gerilemiştir. Yıllık tüketici kredi artışı da 2023 yılı Nisan ayında yüzde 60,2 ile en yüksek değerini gördükten sonra Eylül ayı itibarıyla yüzde 50,2'ye gerilemiştir. Güçlü talep ve kullanım kolaylıklarını nedeniyle canlı seyreden kredi kartlarında da atılan sıklaştırıcı adımların etkisiyle Eylül ayında yavaşlama işaretleri görülmektedir.

Sekil 7: Kredi Büyüme Oranları

Kaynak: BDDK, TCMB, TBB, SBB Hesaplamaları

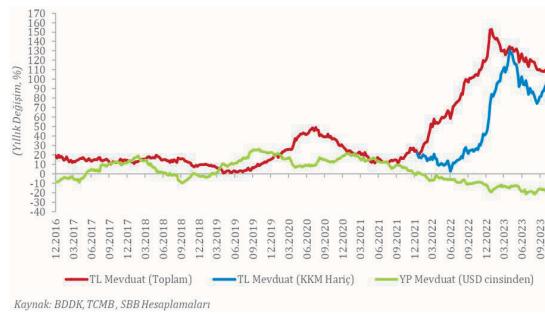
Kredi faiz oranları artış eğilimindedir. TCMB, 20 Ağustos 2022 tarihinde, TL ticari kredilerde yıllık bileşik referans oranın 1,4 katı üzerinde yıllık bileşik faiz oranıyla kullanılacak kredi tutarının yüzde 20'si, 1,8 katı üzerinde yıllık bileşik faiz oranıyla kullanılacak kredi tutarının yüzde 90'ı oranında menkul kıymet tesisi edilmesine karar vermiştir. Bu kararla birlikte, ticari kredi faiz oranlarında hızlı bir gerileme görülmüştür. Daha sonra Mart 2023'te bu karara 70 bin TL'nin üzerindeki ihtiyaç kredileri de dahil edilmiş ancak bunun tüketici kredi faizleri üzerindeki etkisi sınırlı olmuştur. 2023 yılı Mayıs ayı sonunda ortalama tüketici faiz oranı yüzde 34,4, ortalama TL ticari kredi faiz oranı yüzde 14,5 seviyesinde kaydedilmiştir. 2023 yılı Haziran ayından bu yana ise kademeli faizi artışları ve makroihtiyati politikalardaki sadeleşme süreci kapsamında TL ticari kredilerdeki faiz sınırının tek kademeyle düşürülmesi, kredi faiz oranlarını yükselmiştir. Eylül 2023 itibarıyla ortalama tüketici faiz oranı yüzde 57,2, ortalama TL ticari kredi faiz oranı yüzde 46 seviyesine çıkmıştır.

Şekil 8: Kredi Faiz Oranları

KKM bakiyesi gerilerken KKM hariç TL mevduat artışı hızlanmıştır. Aralık 2021'de devreye alınan kur korumalı mevduat hesapları Ağustos 2023 itibarıyla 3,4 trilyon TL ile toplam mevduatlarda yüzde 28,1'lik pay almıştır. Aynı dönemde yurt içi yerleşiklerin YP mevduatı 60 milyar dolar azalarak 178,6 milyar dolara gerilemiştir.

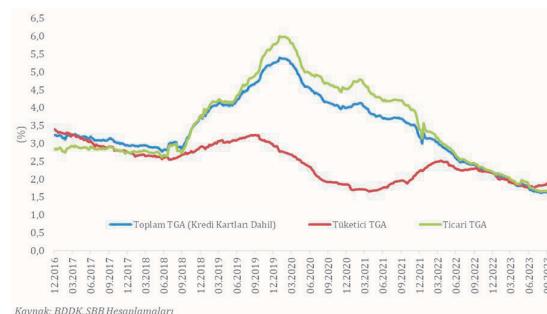
Şekil 9: Mevduat Büyüme Oranları

Sektörün TGA oranı azalış göstermektedir. Güçlü seyreden TL kredi gelişimine kıyasla takipteki alacak bakiyesindeki yatay seyir TGA oranlarının azalmasına neden olmuştur. Kur seviyelerinde yaşanan gelişmeler ise özellikle YP ticari kredilerde TGA oranlarını aşağı yönlü etkilemiştir.⁸ Tüm kredi türlerinde TGA oranları gerileme eğilimi göstermektedir. Eylül ayı itibarıyla sektörün toplam TGA oranı yüzde 1,5, tüketici TGA oranı yüzde 1,9 ve

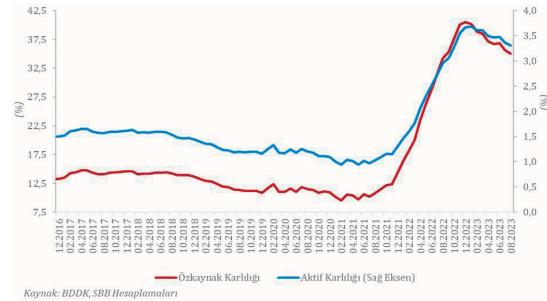
ticari TGA oranı yüzde 1,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 10: Tahsili Gecikmiş Alacak Oranı

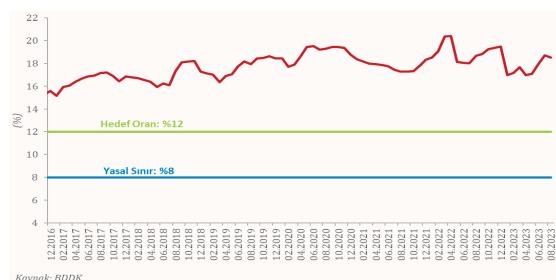
Bankacılık sektörü güçlü görünümünü sürdürmektedir. Bankacılık sektörü karlılık performansı önceki yıla göre bir miktar gerilese de güçlü görünümünü sürdürmektedir. Özellikle TCMB'nin kademeli sıkışma adımları ve bankaların net faiz gelirlerindeki azalış karlılık üzerinde belirleyici olmuştur. Yılın ilk yarısında negatif seyreden kredi-mevduat marjının karlılık üzerindeki etkisi olumsuz olurken yılın ikinci yarısında TCMB'nin politika faizinde yaptığı kademeli artışlara paralel olarak tüketici ve ticari kredi faizleri mevduat faizlerinden hızlı artış göstermiş, kredi-mevduat marji pozitife dönmüştür. Ağustos 2023 itibarıyla sektörün yıllıklandırılmış aktif karlılığı yüzde 3,3, yıllıklandırılmış özkaynak karlılığı ise yüzde 35 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 11: Karlılık Oranları

Sektörün SYR’si güçlü seyrini sürdürmektedir. BDDK tarafından 31 Ocak 2023 tarihinde alınan kararla kredi riskine esas tutar hesaplamasında bankaların baz aldıkları döviz kurunda değişikliğe gidilmiş, 2021 yılsonu yerine 2022 yılsonu döviz alış kurunun kullanılacağı kararlaştırılmıştır. Kararın SYR oranları üzerinde kısa süreli bir aşağı yönlü etkisi olurken kamu bankalarına yapılan sermaye desteği ve sektörün yüksek seyreden karlılığı özkaynak kanalı yoluyla SYR oranlarını olumlu etkilemiştir. Ocak 2023’tे yüzde 17 seviyesinde olan sektörün SYR’si, Ağustos ayı itibarıyla yüzde 18,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran hedef oran olan yüzde 12’nin ve yasal sınır olan yüzde 8’in oldukça üzerinde bulunmaktadır.

Şekil 12: Sermaye Yeterlilik Rasyosu

VII.

ÖDEMELER DENGESİ

VII. ÖDEMELER DENGESİ

2022 yılında küresel ekonomi ve ticaret ivme kaybetmiş, küresel geopolitik gerginlikler sonucunda emtia fiyatlarında keskin artışlar yaşanmıştır. 2023 yılı genelinde ise bir önceki yıldan süregelen küresel olçekte yüksek enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkılaştırıcı politikalar dünya ekonomisini ve ticaretini olumsuz etkilemiştir. 2023 yılında emtia fiyatlarındaki görece düşük seyir Türkiye'nin enerji ithalatında düşüşe neden olsa da, tüketim ve yatırım malları ile altın ithalatındaki seyir ithalat genel seviyesindeki düşüşü sınırlamıştır. Küresel ekonomik büyümeye hızının özellikle Avrupa Bölgesinde zayıf kalması 2023 yılında ihracat performansını baskılampmıştır. Turizm gelirlerindeki artış eğiliminin devam etmesi ise hizmetler dengesine olumlu yansımış olup aynı dönemde hizmet giderlerinde de kayda değer bir artış yaşanmıştır.

2022 yılında ihracatta ve turizm gelirlerinde artışa rağmen enerji fiyatlarındaki keskin yükseliş ile altın ithalatındaki artışın olumsuz etkisiyle cari işlemler açığının GSYH'ya oranı yüzde 5,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Orta Vadeli Program'a (2024-2026) göre cari işlemler açığının GSYH'ya oranının 2023 yılında yüzde 4,0'a gerileyeceği, 2024 yılında ise düşüş eğilimini sürdürerek yüzde 3,1 seviyesinde gerçekleşeceği öngörmektedir.

A. Cari İşlemler Hesabı

1. Cari İşlemler Dengesi

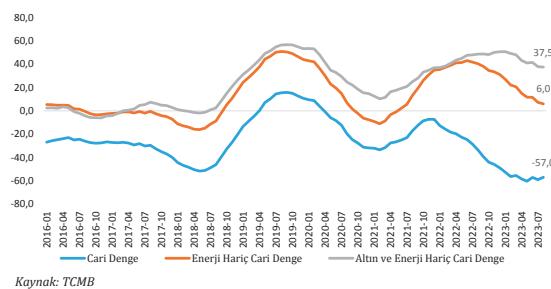
2023 yılında emtia fiyatlarındaki gerilemenin ithalatı düşürücü rolü ve turizm

gelirlerinin olumlu katmasına rağmen dış pazarlarımızdaki zayıf görünümün ihracatımızı baskılaması ve altın ithalatının etkisiyle cari işlemler dengesinde bozulma yaşanmıştır. 2022 yılında artış eğilimini hızlandıran emtia fiyatlarının, 2023 yılında görece düşük seviyelerde gözlenmesi enerji ithalatı değerlerinin geçtiğimiz yıla kıyasla azalmasını sağlamıştır. Ancak altın dâhil olmak üzere, tüketim ve yatırım mallarının yanı sıra motorlu kara taşıtları ithalatındaki yüksek seyir toplam ithalattaki düşüş eğiliminin önüne geçmiştir. Bu duruma ek olarak, seyahat gelirlerindeki artış eğilimi sürmesine rağmen dış talepteki zayıf görünüm cari işlemler açığındaki artış eğiliminin devam etmesine neden olmuştur. 2022 yılı ithalat artışının önemli bir bölümünü teşkil eden ithalat fiyatlarında 2023 yılında gerileme kaydedilirken, ithalat miktar endeksindeki artışın etkisiyle yılsonunda ithalat değerinin sınırlı düzeyde artabileceği değerlendirilmektedir. Yılın ilk dokuz ayı itibarıyla ithalat artışı ihracat artışının üzerinde gerçekleşmiş, bu dönemdeki dış ticaret açığı geçen yıla göre artış göstermiştir. Başta turizm olmak üzere hizmet gelirlerindeki artış ise cari işlemler açığının azalmasına katkı sağlamayı sürdürmektedir.

Çekirdek cari işlemler dengesi olarak nitelendirilen enerji ve altın hariç cari işlemler dengesi ise 2023 yılı itibarıyla geçtiğimiz yıla göre azalmakla birlikte fazla vermeye devam etmektedir. 2022 yılında 50,6 milyar dolar fazla veren enerji ve altın hariç cari işlemler fazlası, Ağustos

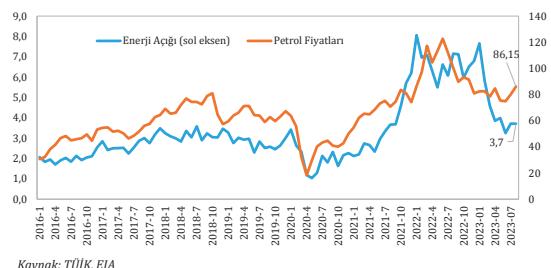
ayı itibarıyla yıllıklandırılmış olarak 37,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 1: Enerji ve Altın Hariç Cari İşlemler Dengesi (yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)

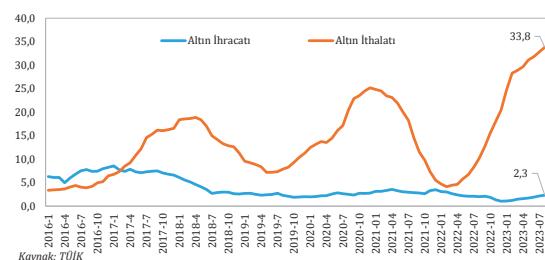
Küresel düzeyde enerji fiyatlarında ılımlı seyir cari işlemler dengesine olumlu yansımaktadır. 2020 yılında küresel salgın döneminde düşen enerji fiyatlarının da etkisiyle 28,9 milyar dolar seviyelerine kadar gerileyen, 2021 yılında ise gerek enerji fiyatları gerekse iç talepteki artış sonrasında 50,7 milyar dolar seviyeye yükselen enerji ithalatı, 2022 yılında geopolitik gerilimler sonucunda fiyatlardaki artışın hızlanarak devam etmesiyle 96,5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2023 yıl Ağustos ayı itibarıyla ise enerji ithalatı enerji fiyatlarındaki bir önceki yıla göre azalışın da etkisiyle 78,6 milyar dolara kadar gerilemiştir.

Şekil 2: Petrol Fiyatları (Brent, ABD doları) ve Enerji Açığı (Milyar ABD doları)

Altın ithalatı 2023 yılında artış eğilimini sürdürmüştür. Yıllıklandırılmış altın ticareti açığı, altın ithalatında yaşanan artışla birlikte 2022 yılında 2021 yılında 2 milyar dolarlık seviyesine göre artış kaydederek 19,4 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2021 yılında 5,5 milyar dolar seviyelerine gerileyen altın ithalatı 2022 yılında 20,4 milyar dolara yükselmiştir. 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla ise altın ithalatı yıllıklandırılmış olarak 33,8 milyar dolar seviyesindedir.

Şekil 3: Altın Dış Ticareti (Yıllıklandırılmış, Milyar ABD doları)

a. Dış Ticaret Dengesi

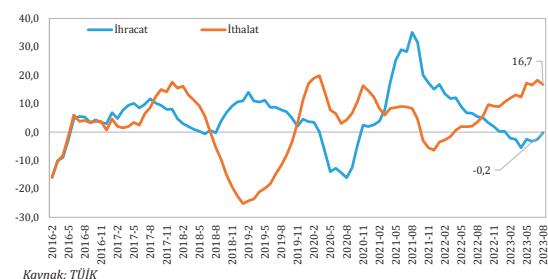
2022 yıldından itibaren küresel ekonomik aktivite hızındaki ivme kaybı ve olumsuz geopolitik koşullara rağmen mal ve hizmet ihracatında artış gözlenmiştir. Küresel ölçekte yüksek seyreden enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan sıkılaştırıcı politikalar sonrasında azalış eğilimine giren dış talep ihracat artış hızını baskılamıştır. Dış ticaret fiyatlarındaki artış 2022 yılında da devam etmiş ve ihracat artışındaki temel belirleyici unsur olarak ön plana çıkmıştır. 2023 yılında ise özellikle Avrupa Bölgesi için daha olumsuz bir ekonomik görünüm sonucunda dış talep koşullarının kötüleşmesi ve dış ticaret fiyatlarının ihracat üzerinde

ki olumlu etkisindeki zayıflama ihracat performansını baskılamıştır. Şubat ayında yaşanan deprem felaketinin ihracat üzerindeki olumsuz etkisi sınırlı düzeyde kalmış, ihracat fiyatlarının da yatay bir seyir izlemesi sonucunda 2023 yılının ilk sekiz ayında ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,4 oranında düşüş kaydetmiştir. 2023 yılı itibarıyla görece düşük seyreden enerji fiyatları etkisiyle enerji ithalatında düşüş kaydedilirken altın başta olmak üzere tüketim, yatırım ve motorlu kara taşıtları gibi ithalat kalemlerindeki yüksek seyir ithalat genel seviyesindeki düşüşün baskılanmasına neden olmuştur. Bu süreçte ithalat artış eğilimi geçen yıla göre azalarak, yılın ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,5 oranında artmıştır. 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış ihracat 253,5 milyar dolar, ithalat ise 371,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, dış ticaret açığı 2022 Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11,9 oranında artarak 82,3 milyar dolar, yıllıklandırılmış olarak ise 118,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Orta Vadeli Program'da (2024-2026) 2023 yılı dış ticaret açığının 112 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği beklenmektedir.

2023 yılının ilk sekiz ayında ihracat miktar endeksi bir önceki yılın aynı dönemine göre ortalama yüzde 0,9 azalırken, ithalat miktar endeksi ise yüzde 17,5 artış kaydetmiştir. İhracat miktar endeksi dış talepteki düşüşün etkisiyle zayıflamış ve yılın ilk yarısında negatif bir görünüm sergilemiştir. Yılın kalan aylarında ise benzer şekilde küresel ekonomi-

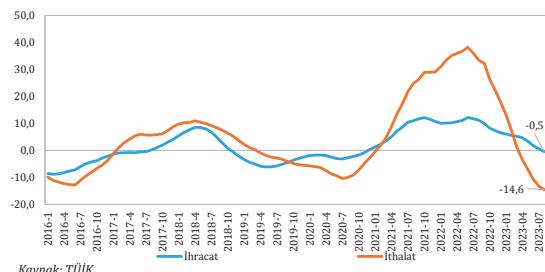
deki görünüm ve dış talep koşullarındaki bozulmanın ihracat miktar endeksindeki genel eğilime olumsuz yansımıası beklenmektedir. İthalat miktar endeksinde ise yukarı yönlü bir eğilim gözlenmektedir.

**Şekil 4: Dış Ticaret Miktar Endeksleri
(6 aylık hareketli ortalama yüzde değişim)**

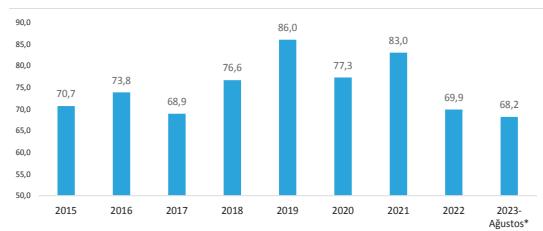

2023 yılında genel olarak dış ticaret fiyatlarında düşüş görülmekte olup ithalat fiyatlarındaki düşüş ihracat fiyatlarının üzerinde seyretmektedir. Yılın ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat birim değer endeksi yüzde 0,8 oranında artarken, ithalat birim değer endeksi yüzde 12 oranında düşmüştür. İthalat fiyatlarında 2021 ve 2022 yıllarında yüksek seviyelerindeki artış sonrasında enerji emtialarındaki düşüş ve baz etkisinin devreye girmesiyle 2023 yılında düşüş eğilimine girilmiştir. İthalat birim değer endeksindeki düşüşün ihracat birim değer endeksindeki kiyasla daha yüksek olması nedeniyle dış ticaret haddi 2023 yılında artış eğilimi göstermektedir. 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla dış ticaret haddi bir önceki yılın aynı dönemine göre 12,6 puan artış göstermiş olup 86,8 değerini almıştır.

**Şekil 5: Dış Ticaret Birim Değer Endeksleri
(6 aylık hareketli ortalama yüzde değişim)**

**Şekil 6: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
(yüzde)**

Kaynak: TÜİK

*Yıllıklandırılmış

İhracatın ithalatı karşılama oranı 2023 yılında yatay bir seyir izlemiştir. 2022 yılında yüzde 69,9 seviyesinde gözlemlenen karşılama oranının 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış değeri yüzde 68,2 seviyesinde bulunmaktadır. Aynı değişkenin 2023 yılı Ocak-Ağustos arasındaki değeri yüzde 66,7 düzeyinde kaydedilmiştir.

2022 yılsonuna göre yıllıklandırılmış olarak 0,7 milyar dolar azalış kaydeden ihracatta en fazla azalış kaydeden grup 5,2 milyar dolarla ara malları grubu olmuştur. 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış ara malı ihracatı 128,2 milyar dolarla toplam ihracatın yüzde 50,6'sını, tüketim malları ihracatı 90,7 milyar dolarla toplam ihracatın yüzde 35,8'ini ve sermaye malları ihracatı 32,3 milyar dolarla toplam ihracatın yüzde 12,8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 1: İhracatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon ABD doları)

on iki aylık toplam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Ağustos
Sermaye Malları	19.266	20.991	21.607	19.778	24.841	29.035	32.327
Ara Mallar	76.491	84.289	85.380	80.344	115.184	133.417	128.180
Tüketim Malları	67.939	71.027	72.742	68.301	83.844	89.812	90.707
Diğerleri	799	861	1.104	1.215	1.346	1.906	2.247
Toplam	164.495	177.169	180.833	169.638	225.214	254.170	253.461
Paylar (%)							
Sermaye Malları	11,7	11,8	11,9	11,7	11,0	11,4	12,8
Ara Mallar	46,5	47,6	47,2	47,4	51,1	52,5	50,6
Tüketim Malları	41,3	40,1	40,2	40,3	37,2	35,3	35,8
Diğerleri	0,5	0,5	0,6	0,7	0,6	0,7	0,9

Kaynak: TÜİK

2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla toplam ihracatta 2022 yılsonuna göre 0,7 milyar dolar azalış yaşanmasında Afrika ve Kuzey Amerika'ya gerçekleştirilen ihracattaki 4,7 milyar dolarlık düşüş etkili olmuştur. Öte yandan, en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliği (AB-27) ülkelerine yönelik ihracat 2023 yılı Ağustos ayında 2022 yılsonuna göre 0,3 milyar do-

lar arımıştır. Aynı dönemde Diğer Avrupa (AB hariç) ülkelerine yönelik ihracat 4,1 milyar dolar yükseliş kaydetmiştir. AB'ye yönelik ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı 2022 yılsonuna göre 0,2 puan artarak yüzde 40,8'e, Diğer Avrupa (AB hariç) ülkelerine yönelik ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı 1,7 puan artarak yüzde 16,1'e yükselmiştir.

Tablo 2: Ülke Gruplarına Göre İhracat (milyon ABD doları)

on iki aylık toplam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Ağustos
Toplam	164.495	177.169	180.833	169.638	225.214	254.170	253.461
Avrupa Birliği (AB 27)	67.987	77.429	76.726	70.020	93.053	103.049	103.308
Diğer ülkeler	96.507	99.740	104.107	99.618	132.162	151.121	150.152
Diğer Avrupa (AB Hariç)	20.230	23.921	24.445	24.406	31.465	36.629	40.754
Kuzey Afrika	7.918	9.915	10.829	9.224	13.336	14.110	12.747
Diğer Afrika	4.319	5.174	5.794	6.017	7.876	9.509	7.875
Kuzey Amerika	10.359	10.411	9.957	11.189	16.408	18.773	17.028
Orta Amerika ve Karayipler	1.273	1.649	1.767	1.453	2.443	2.768	2.520
Güney Amerika	1.350	1.873	1.833	1.929	3.593	3.356	2.688
Yakın ve Orta Doğu	38.221	32.403	35.009	31.333	38.355	44.982	44.409
Diğer Asya	11.925	13.302	13.399	12.776	17.234	18.324	18.968
Australya ve Yeni Zelanda	674	825	782	837	1.128	1.089	1.023
Diğer Ülke ve Bölgeler	239	267	290	455	325	1.581	2.142

Kaynak: TÜİK

Ülkeler bazında incelemişinde, 2022 yılında en fazla ihracatın, uzun yıllardır ihracat pazarları arasında en büyük paya sahip olan Almanya'ya gerçekleştirildiği görülmektedir. Almanya'ya yönelik ihracat 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,8 oranında artarak 14,2 milyar dolara yükselmiş ve toplam ihracat içerisindeki payı yüzde 8,6 olmuştur. 2023 yılının ilk sekiz ayı itibarıyla en fazla ihracat gerçekleştirilen ikinci ülke ABD olup bu ülkeye yönelik ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,7 oranında azalarak 9,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış ithalat, 2022 yılsonuna göre 8,1 milyar dolar artış göstermiştir. İthalat içerisinde en fazla artış gösteren mal grubu 11,9 milyar dolar ile tüketim malları ithalatı olmuştur. 2023 yılının ilk sekiz ayında küresel enerji fiyatlarındaki düşüşün de etkisiyle ara malı ithalatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,5 oranında azalmıştır. 2022 yılında 292,4 milyar dolar olarak gerçekleşen ara malı ithalatı, 2023 yılı Ağustos ayında yıllıklandırılmış olarak 279,8 milyar dolara gerilemiştir.

Tablo 3: İthalatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon ABD doları)

* on iki aylık toplam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Ağustos*
Sermaye Malları	33.431	30.140	26.068	31.817	35.948	40.535	49.302
Ara Mallar	173.744	174.803	162.530	163.015	210.142	292.437	279.827
Tüketim Malları	30.812	25.421	21.196	24.118	24.947	30.482	42.370
Diğerleri	728	788	551	567	388	256	271
Toplam	238.715	231.152	210.345	219.517	271.426	363.711	371.770
Paylar (%)							
Sermaye Malları	14,0	13,0	12,4	14,5	13,2	11,1	13,3
Ara Mallar	72,8	75,6	77,3	74,3	77,4	80,4	75,3
Tüketim Malları	12,9	11,0	10,1	11,0	9,2	8,4	11,4
Diğerleri	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1

Kaynak: TÜİK

Aynı dönemde tüketim malları ve sermaye malları ithalatı bir önceki yıldaki değerlerinin üzerinde seyretmektedir. 2022 yılı sonunda bir önceki yıla göre yüzde 22,2 artarak 30,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşen tüketim malı ithalatı 2023 yılı Ağustos ayında yıllıklandırılmış olarak 42,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde benzer bir değişim sermaye malı ithalatı için de gerçekleşmiştir. 2022 yılsonunda bir önceki yıla göre yüzde 12,8 artarak 40,5 milyar dolara yükselen sermaye malı ithalatı 2023 yılı Ağustos ayında yıllıklandırılmış olarak 49,3 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2023 yılında ara malları ithalat düzeyi azalırken, tüketim ve sermaye malları

ithalatının artış göstermesinde enerji emtia fiyatlarındaki düşüş sonrasında ara mal ithalat fiyatlarının diğer mal gruplarına göre negatif ayrışması ile iç talep koşullarının ithal tüketim malları üzerindeki artırıcı etkisi belirleyici olmuştur.

AB üyesi ülkelerden gerçekleştirilen ithalat 2023 Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış olarak 2022 yılsonuna göre 9,5 milyar dolar artış kaydederken, toplam ithalatındaki payı 2 puan artmıştır. Aynı dönem itibarıyla AB üyesi ülkelerden gerçekleştirilen ithalatta yüzde 10,2; Diğer Avrupa ülke grubundan gerçekleştirilen ithalatta yüzde 3,7 artış yaşanmıştır.

Tablo 4: Ülke Gruplarına Göre İthalat (milyon ABD doları)

on iki aylık toplam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Ağustos
Toplam	238.715	231.152	210.345	219.517	271.426	363.711	371.770
Avrupa Birliği (AB 27)	81.972	77.051	67.913	73.338	85.383	93.287	102.806
Diğer ülkeler	156.744	154.101	142.432	146.179	186.042	270.424	268.964
Diğer Avrupa (AB Hariç)	39.058	38.043	36.935	35.754	44.758	87.506	90.724
Kuzey Afrika	4.203	4.686	4.010	4.757	5.418	6.099	7.051
Diğer Afrika	2.979	2.452	1.811	2.552	2.815	3.412	2.952
Kuzey Amerika	14.524	14.978	13.479	12.603	14.227	16.545	16.844
Orta Amerika ve Karayipler	1.071	845	941	1.031	1.099	1.421	1.508
Güney Amerika	6.319	8.162	5.575	5.998	7.772	9.919	7.227
Yakın ve Orta Doğu	20.466	18.924	16.089	20.276	16.126	21.346	23.529
Diğer Asya	57.620	53.875	47.341	49.031	68.242	87.935	90.308
Avustralya ve Yeni Zelanda	2.278	1.116	1.084	442	1.158	1.690	1.512
Diğer Ülke ve Bölgeler	8.226	11.020	15.168	13.734	24.428	34.551	27.309

Kaynak: TÜİK

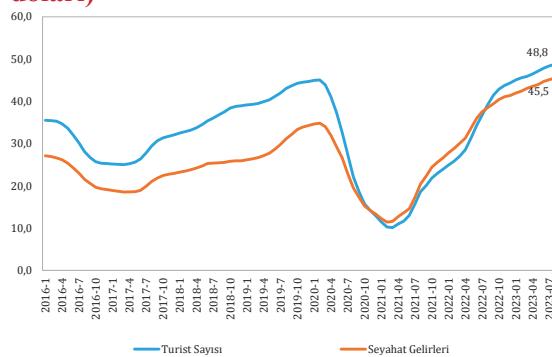
Ülkeler bazında, 2023 yılının ilk sekiz ayında toplam ithalat içerisindeki en yüksek payı yüzde 12,8 ile Rusya almıştır. Rusya'dan gerçekleştirilen ithalat küresel enerji fiyatlarındaki azalış sonrasında yılın ilk sekiz aylık döneminde yüzde 17,4 oranında azalış kaydederek 31,7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Rusya'dan sonra en fazla ithalat Çin'den gerçekleştirilmiştir. Çin'den gerçekleştirilen ithalat 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9,4 oranında artarak 30,7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Almanya'dan gerçekleştirilen ithalat ise yılın ilk sekiz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 22,9 oranında artarak 18,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

b. Hizmetler Dengesi, Gelir Dengesi ve Cari Transferler

2022 yılında hizmet gelirleri seyahat gelirlerindeki hızlı artış ile yükselişini sürdürmüştür. 2023 yılında ise hizmet ve seyahat gelirleri bir miktar ivme kaybetse

de yükselişini sürdürmesi öngörülmemektedir. Hizmetler dengesindeki fazla, ağırlıklı olarak seyahat gelirleri ve taşımacılıkta (navlun ve yolcu) yaşanan artışa bağlı olarak, 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,8 oranında artarak 33,1 milyar dolara yükselmiştir. 2022 yılı Ağustos ayında 46,1 milyar dolar seviyesinde bulunan yıllıklandırılmış hizmetler dengesi fazlası 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla 51,2 milyar dolara yükselmiştir.

Şekil 7: Turist Sayısı ve Seyahat Gelirleri (yıllıklandırılmış, milyon kişi, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB

2022 yılında Kovid-19 küresel salgınının etkilerinin tamamen ortadan kalkmasıyla seyahat gelirlerinde tarihi yüksek seviyelere ulaşılmıştır. 2023 yılında ise yükseliş eğilimi azalsa da seyahat gelirlerinde bir önceki yılın üzerine çıkmıştır. 2023 yılı ilk sekiz ayında seyahat gelirleri, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15,7 oranında artmıştır. 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllıklandırılmış yabancı ziyaretçi sayısı ise artış eğilimine devam ederek 48,8 milyon kişiye, seyahat gelirleri ise 45,5 milyar dolara yükselmiştir. Orta Vadeli Programa (2024-2026) göre seyahat gelirlerinin yılsonunda 49 milyar dolar, 2024 yılında ise 52,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği öngörmektedir.

2. Sermaye ve Finans Hesabı

Küresel ölçekte uygulanmaya başlayan sıkılaştırıcı para politikaları gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareket-

leri bakımından risk unsuru oluşturmuştur. 2023 yılında ise küresel ekonomik gelişmeler doğrultusunda sıkılaştırıcı politikaların beklenenden daha düşük bir hızla devam edeceğini beklentileri sermaye akımları bakımından ortaya görece olumlu bir tablo koymuştur. Para politikasının belirli bir eğilim göstermesi GOÜ'lere yönelik sermaye akımlarında göreli bir istikrar sağlamaıyla borç ve hisse senedi bakımından Çin haricindeki ülkeler için pozitif görünüm arz etmiştir. Portföy yatırımları bakımından ise aynı dönemde geçen seneye kıyasla görece toparlanma yaşanmıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 2023 yılı Ocak-Ağustos döneminde 21,6 milyar dolar sermaye girişi yaşanmıştır. Yıllıklandırılmış olarak bakıldığına ise Ağustos ayı itibarıyla 37,8 milyar dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2022 yılında dış finansman girişinde net hata ve noksan ile diğer yatırımlar kalemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 5: Sermaye Dengesi (milyon ABD doları)

on iki aylık	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Ağustos
Finans Hesabı	-49.665	1.248	5.151	-39.432	-5.652	-22.959	-47.009
Doğrudan Yatırım (net)**	-8.487	-8.845	-6.577	-4.456	-6.874	-8.442	-5.631
Doğrudan Yatırım Çıkışı	2.703	3.605	2.972	3.244	6.451	4.932	5.358
Doğrudan Yatırım Girişi	11.190	12.450	9.549	7.700	13.325	13.374	10.989
Portföy Yatırımı (net)**	-24.440	916	2.763	9.556	-751	13.528	1.243
Hisse Senedi	2.971	-1.131	406	-4.255	-1.434	-4.038	-1.121
Borç Senedi	20.886	1.307	3.173	-2.407	4.445	-4.995	1.207
Diğer Yatırımlar (net)**	-8.531	19.554	2.641	-12.670	-21.357	-40.356	-33.450
Rezerv Varlıklar	-8.207	-10.377	6.324	-31.862	23.330	12.311	-9.171
Net hata ve Noksan	-9.725	21.319	-5.679	-7.508	1.644	25.968	10.113

Kaynak: TCMB

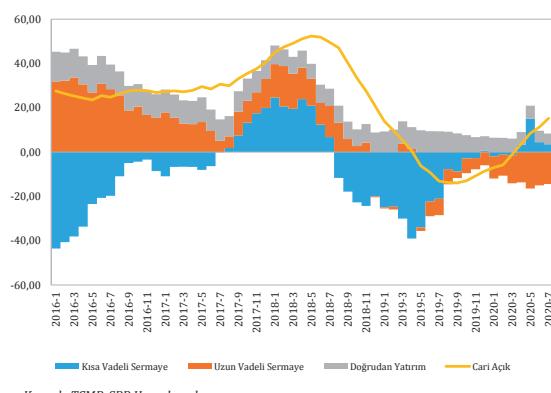
** eksi (-) değer sermaye girişini göstermektedir

¹ TCMB ödemeler dengesi hesaplarında kullanılan seyahat gelirleridir.

2023 yılının ilk sekiz ayında doğrudan yabancı yatırım girişleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 27,5 dalarak 6,3 milyar dolar seviyesinde gerçekleşirken, aynı değer yıllıklandırılmış olarak 11 milyar dolar seviyesindedir. Net doğrudan yatırım girişleri de yılın ilk sekiz ayında bir önceki yıla göre yüzde 51,6 azalarak 2,6 milyar dolar olmuştur.

Finansmanın kompozisyonu incelenliğinde 2023 yılı Ağustos ayı itibarıyla kısa vadeli kaynakların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Kısa vadeli net sermaye girişleri 2023 Ağustos ayı itibarıyla 12 aylık bazda 33,5 milyar dolar seviyelerinde gözlenirken, net doğrudan yatırım girişleri 5,6 milyar dolar ve net uzun vadeli sermaye çıkışları ise sırasıyla 1,5 milyar dolar seviyelerindedir. Net hata noksancı kaynaklı sermaye girişlerinde 2022 yıl sonuna göre düşük bir seviyede bulunulsa da son aylarda artış eğilimi yaşanmıştır.

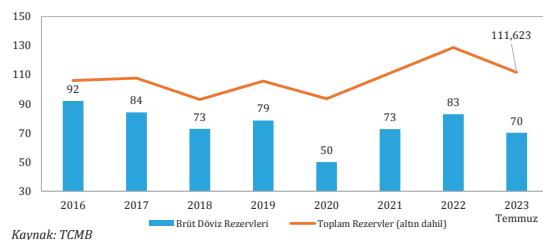
Şekil 8: Cari Açığın Finansmanı (Yıllıklandırılmış, Milyar ABD doları)

2022 yılında cari işlemler dengesindeki açığa rağmen sermaye girişlerindeki yukarı yönlü hareket, rezervlerin artmasını sağlamıştır. 2023 yılında dış ticaret dengesi açığındaki yükseliş eğilimi ve hizmetler dengesindeki artışın yavaşlaması ve net sermaye girişlerinde yatay seyir sonucunda TCMB döviz rezervleri² 2023 yılı Temmuz itibarıyla 70,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Altın dahil toplam rezervler ise 111,6 milyar dolar olarak kaydedilmiştir.

ret dengesi açığındaki yükseliş eğilimi ve hizmetler dengesindeki artışın yavaşlaması ve net sermaye girişlerinde yatay seyir sonucunda TCMB döviz rezervleri² 2023 yılı Temmuz itibarıyla 70,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Altın dahil toplam rezervler ise 111,6 milyar dolar olarak kaydedilmiştir.

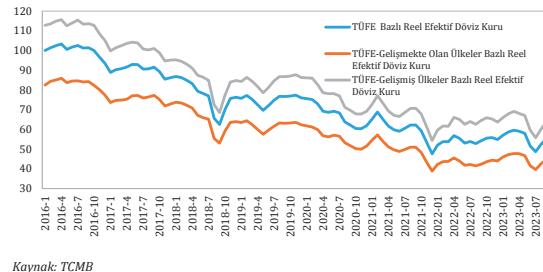
Şekil 9: UYP İstatistiklerine Göre TCMB Rezervleri (Milyar ABD doları)

B. Reel Efektif Döviz Kuru

Reel efektif döviz kuru genel olarak düşüş eğilimine devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bazlı reel efektif döviz kuru 2023 yılı Eylül ayı itibarıyla 44,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler bazlı reel efektif döviz kuru ise 64,1 ile 2023 yılı ortalamasına yakın bir seviyede bulunmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru endeksi Eylül ayında 55,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 10: Reel Efektif Döviz Kuru

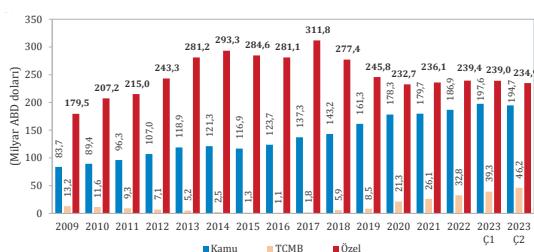

² UYP İstatistiklerine göre

C. Dış Finansman

2022 yılsonunda 458,5 milyar dolar seviyesindeki brüt dış borç stoku 2023 yılının ikinci çeyreği itibarıyla yüzde 3,7 artısla 475,8 milyar dolara yükselmiştir. Bunun 194,7 milyar dolarlık kısmı kamu sektörünün, 234,9 milyar dolarlık kısmı özel sektörün, 46,2 milyar dolarlık kısmı ise TCMB'nin yükümlülüğündedir. 2023 yılı ikinci çeyreğinde önceki yılsonuna göre brüt dış borç içinde özel sektörün payı 2,8 puan düşüşle yüzde 49,4'e gerilerken, kamu sektörünün payı 0,2 puan artısla yüzde 40,9'a, TCMB'nin payı 2,6 puan artısla yüzde 9,7'ye yükselmiştir. Aynı dönem itibarıyla brüt dış borcun GS-YH'ya oranı, 3,5 puan artısla yüzde 54,1 olmuştur.

Şekil 11: Borchlulara Göre Brüt Dış Borç

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

VIII.

TEMEL EKONOMİK

GÖSTERGELER

Yıllık Ekonomik Rapor 2023

	TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER												ORTA VADELİ PROGRAM														
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026		
GSYH (milyar \$)	32,7	47,7	58,3	68,0	76,6	88,8	1,003	1,006	1,148	1,145	1,151	1,183	2,055	2,351	3,134	3,76	4,318	5,049	7,256	13,012	25,483	41,139	52,342	65,997			
GSYH boyutlu oran (%)	6,4	5,8	9,8	9,0	6,9	6,3	6,52	7,77	8,88	8,78	9,58	9,40	8,67	8,89	8,99	7,98	3,0	0,8	1,9	11,4	1,047	1,119	1,205	1,318			
Kısa vadeli GSYH (\$)	3,608	4,739	6,021	7,376	7,971	9,735	11,018	9,044	10,629	11,289	11,675	12,582	12,178	11,085	10,944	10,696	7,979	8,208	8,600	9,601	10,659	12,415	12,875	13,717			
Nüfus (yıl ortası, bin kişi)	66,003	67,795	68,435	69,295	70,158	71,052	72,039	73,142	74,224	75,176	76,148	77,182	78,218	80,313	81,407	82,597	83,385	84,147	85,917	86,883	87,833	88,750	89,73				
İşsizlik (%) (2009 bazı)	37,6	23,3	12,4	2,1	9,4	6,2	12,0	5,4	2,0	8,2	2,4	6,3	7,4	7,8	8,1	11,0	14,5	13,8	14,9	29,0	76,0	62,6	55,3	23,1			
Bütçe açığı (% Döviz kuru değişim, %)	30,8	13,9	13,8	4,5	5,9	10,1	5,5	5,4	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	8,8	11,9	20,3	11,8	14,6	36,1	15,2	8,0						
İTOE (milyar dolar, %)	22,7	18,4	9,3	2,7	9,7	5,4	10,1	5,5	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	8,8	11,9	20,3	11,8	14,6	36,1	15,2	8,0						
İthalat* (GBM) (milyar \$)	51,6	69,3	97,5	116,5	139,6	170,1	202,0	140,9	185,5	210,1	133,9	134,9	124,8	260,8	251,1	151,0	148,2	164,5	177,2	180,8	210,3	217,4	254,2	285,6	302,2		
Dış ticaret dengesi (milyar \$)	-15,5	-22,1	-34,4	-43,3	-56,0	-62,8	-69,9	-71,7	-105,9	-99,1	-84,6	-62,6	-52,9	-74,2	-22,5	-56,0	-49,9	-105,8	-112,0	-112,0	-112,0	-105,8	-105,8	-111,8	-111,8		
Diğer ticaret dengesi (milyar \$)	87,6	116,6	160,7	190,3	222,1	277,3	33,40	243,1	299,4	375,7	389,0	417,6	344,6	351,4	403,2	408,3	392,1	392,1	406,6	417,9	622,0	639,8	672,4	716,2	716,2		
Çalışma ortalaması (milyar \$)	6,9	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8			
Cari borçlar (milyar \$)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3			
Diğer döviz dengesi (milyar \$)	-0,9	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2			
Döviz döviz dengesi (milyar \$)	35,4	36,0	36,5	37,0	37,5	38,0	38,5	39,0	39,5	40,0	40,5	41,0	41,5	42,0	42,5	43,0	43,5	44,0	44,5	45,0	45,5	46,0	46,5	47,0			
Bütçe giderleri (milyar TL)	120	141	152	163	173	184	204	227	248	274	315	362	408	449	506	584	678	831	1,000	1,204	1,604	2,943	5,653	11,089	12,715	14,813	
Bütçe geliri (milyar TL)	79	101	123	133	153	173	190	210	215	234	277	320	377	425	483	534	630	738	875	1,028	1,402	2,800	4,930	8,437	12,798	16,133	20,295
Bütçe geliri / Bütçe gideri (%)	-4,0	-2,7	-1,8	-1,2	-0,9	-0,7	-0,5	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1		
Genel bütçe geliri (milyar TL)	52	82	120	137	153	168	172	181	211	224	244	279	326	353	408	459	537	627	674	833	1,165	1,688	2,353	2,721	3,350		
Fazla bütçe geliri (milyar TL)	59	56	46	49	51	53	48	42	48	50	50	53	50	53	50	53	57	74	100	134	181	311	446	1,254	1,809	2,295	
Fazla bütçe geliri / Fazla bütçe geliri (%)	-85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Fazla bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Fazla bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	22,9	16,6	14,2	17,4	15,3	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2		
Bütçe gelidi / Genel bütçe gelidi (%)	85,7																										

KAYNAKÇA

- BDDK (2021), “9645 sayılı Kurul Kararı”, 01.07.2021
- BDDK (2021), “9646 sayılı Kurul Kararı”, 01.07.2021
- BDDK (2021), ”9811 sayılı Kurul Kararı”, 16.09.2021
- BDDK (2022), “10188 sayılı Kurul Kararı”, 28.04.2022
- BDDK (2022), “10222 sayılı Kurul Kararı”, 09.06.2022
- BDDK (2022), “10249 sayılı Kurul Kararı”, 23.06.2022
- BDDK (2022), “10250 sayılı Kurul Kararı”, 24.06.2022.
- BDDK (2023), “10630 sayılı Kurul Kararı”, 31.07.2023
- BDDK (2023), “10654 sayılı Kurul Kararı”, 24.08.2023
- HMB (2022), “Kamu Finansmanı Raporu”, Ağustos 2022
- Resmi Gazete, “7345 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı”, 07.07.2023
- SBB (2022), “Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni”, Sayı:2022/1, Ocak-Mart 2022
- SBB (2022), “Orta Vadeli Program (2023-2025)”, Eylül 2022
- SBB (2022), “Ekonomik Gelişmeler”, 1. Çeyrek, 2022
- TCMB (2022), “Finansal İstikrar Raporu”, Sayı:2022-34, Mayıs 2022
- TCMB (2022), “Makro İhtiyatı Tedbirler Hakkında Basın Duyurusu”, 20.08.2022
- TCMB (2023), “Enflasyon Raporu 2023-I”, Ocak 2023
- TCMB (2023), “Enflasyon Raporu 2023-II”, Mayıs 2023
- TCMB (2023), “Enflasyon Raporu 2023-III”, Temmuz 2023
- TCMB (2023), “Seçici Kredi ve Miktarsal Sıkılaştırma Kararları Hakkında Basın Duyurusu”, 25.07.2023
- TCMB (2023), “Kur Korumalı Hesaplara İlişkin Basın Duyurusu”, 20.08.2023
- TSPB (2022), “Gösterge Yaz Ağustos 2022”, Sayı: 33, Ağustos 2022

Internet Kaynakları

BDDK Veri Tabanı, “Haftalık Bankacılık Sektörü Verileri”

<https://www.bddk.org.tr/BultonHaftalik>

BDDK Veri Tabanı, “Aylık Bankacılık Sektörü Verileri”

<https://www.bddk.org.tr/BultonAylık>

Bloomberg Veri Terminali

Hazine ve Maliye Bakanlığı, “Kamu Finansmanı İstatistikleri”,

<https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>

OECD Stat, “Kısa Dönem İş Gücü İstatistikleri-Short Term Labour Market Statistics”,

<https://stats.oecd.org/>

OECD, “OECD İstihdam ve İş Gücü Piyasası İstatistikleri-Employment and Labour Market Statistics”

https://www.oecd-ilibrary.org/employment/data/labour-market-statistics/full-time-part-time-employment-common-definition-incidence_data-00299-en

Otomotiv Sanayii Derneği, “Otomotiv Sektörü Aylık Değerlendirme Raporları”,

<https://osd.org.tr/osd-yayinlari/otomotiv-sektoru-aylik-degerlendirme-raporları>

Otomotiv Distribütörleri & Mobilite Derneği, “Pazar - Perakende Satışlar”,

https://www.odmd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36

Refinitiv Veri Terminali

S&P Global, “İstanbul Sanayi Odası Türkiye PMI İmalat Sanayi Raporu”,

<https://www.pmi.spglobal.com/Public?language=tr>

TCMB, “Basın Duyuruları”,

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin>

TCMB, “Elektronik Veri Dağıtım Sistemi”,

<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

TCMB, “Merkez Bankası Faiz Oranları”,

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/>

Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği

Türkiye İstatistik Kurumu, “Enflasyon ve Fiyat”,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Enflasyon-ve-Fiyat-106>

Türkiye İstatistik Kurumu, “İstihdam, İşsizlik ve Ücret İstatistikleri”,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>

Türkiye İstatistik Kurumu, “Ticaret ve Hizmet İstatistikleri”,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ticaret-ve-hizmet-115&dil=1>

Türkiye İstatistik Kurumu, “Ulusal Hesaplar İstatistikleri”,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1>

Türkiye İstatistik Kurumu, “Üretim Yöntemi ile GSYH, Zincirlenmiş Hacim Endeksi”,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113>

